

KOULUSURMAN JÄLKEEN

**Eteläpohjalaisten nuorten kokemuksia Kauhajoen koulusurmien
yhteisöllisistä vaikutuksista**

Tiina Sihto

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2013

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 KOULUSURMAT	3
2.1 Koulusurmat ilmiönä	3
2.2 Koulusurmien yhteisölliset vaikutukset.....	5
2.3 Koulusurmien vaikutukset koettuun turvallisuuteen oppilaitoksissa	8
3 SOSIAALINEN PÄÄOMA.....	10
3.1 Käsitteen taustaa.....	10
3.2 Granovetter, Bourdieu ja Coleman – sosiaalisen pääoman klassikot	11
3.3 Robert Putnam ja sosiaalinen pääoma	13
3.4 Sosiaalisen pääoman kritiikkiä.....	15
4 YHTEISÖ	18
4.1 Käsitteen historiallinen tausta	18
4.2 Yhteisön määritelmä	19
4.3 Sosiaalinen pääoma ja yhteisö.....	21
4.4 Maaseudun nuoret ja paikallisyhteisö.....	22
4.5 Sosiaalisen pääoman ja yhteisön käsitteet tässä tutkielmassa.....	23
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
5.1 Aineiston hankinta	24
5.2 Ryhmähaastattelu.....	25
5.3 Haastattelujen kulku	27
5.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	29
5.5 Tutkielman aineisto.....	30
5.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	31
6 KOULUSURMIEN YHTEISÖLLISET VAIKUTUKSET	35
6.1 Haastateltavien ajatuksia omasta kotipaikasta	35
6.2 Koulusurmien vaikutukset oppilaitoksissa.....	39
6.2.1 Välittömät reaktiot.....	39
6.2.2 Myöhemmät vaikutukset	42
6.3 Vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin	45
6.3.1 Vaikutukset nuorten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin.....	45
6.3.2 Vaikutukset nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin	47
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	49
LÄHTEET	53
LIITE 1	61

Tiivistelmä

KOULUSURMAN JÄLKEEN

Eteläpohjalaisien nuorten kokemuksia Kauhajoen koulusurmien yhteisöllisistä vaikutuksista

Tiina Sihto
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Marja Järvelä ja Tiina Silvasti
Kevät 2013
Sivumäärä: 60 sivua + 1 liite

Tämän työn tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia eteläpohjalaisilla nuorilla on vuonna 2008 tapahtuneiden Kauhajoen koulusurmien mahdollisista vaikutuksista yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen pääomaan omassa oppilaitoksessa ja kotikunnassa. Tutkimus jakautuu kolmeen tutkimuskysymykseen, jotka ovat: 1) Millaisena yhteisönä nuoret näkevät oman asuinkuntansa, 2) Miten Kauhajoen koulusurmia on käsitelty koulun toimesta sekä 3) Millaisia jälkivaikutuksia Kauhajoen koulusurmilla on ollut nuorten keskinäisiin sekä nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin?

Työn käsitteellisenä viitekehyksenä toimivat sosiaalisen pääoman ja yhteisön käsitteet. Sosiaalisen pääoman määrittelyssä tukeudutaan erityisesti Robert Putnamin teoretisointiin sosiaalisesta pääomasta. Putnamin analyysissä sosiaalinen pääoma on yhteisön voimavara, joka muodostuu sosiaalisista verkostoista, vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta. Tässä tutkielmassa yhteisö rajataan käsittämään nuorten kiinnittymistä omaan paikallisyhteisöön, erityisesti omaan oppilaitokseen ja kotikuntaan.

Tutkielman aineisto koostuu viidestä ryhmähaastattelusta. Haastateltavia aineistossa on yhteensä 17. Haastattelut on tehty toukokuun 2012 aikana kolmella eri paikkakunnalla Etelä-Pohjanmaalla. Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä 16-18-vuotiaita, oppilaskuntatoiminnassa mukana olevia lukio-opiskelijoita. Aineiston analyysissä on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Haastateltavat näkevät oman kotipaikkansa enimmäkseen hyvänä, turvallisena ja tiiviinä asuinyhteisönä. Vaikka tuttuus aiheuttaa myös negatiivisia lieveilmiöitä, tarjoaa tiivis yhteisö enemmän positiivisia asioita: muista välittämistä sekä turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kauhajoen koulusurmien käsittelyssä oli luokka- ja oppilaitoskohtaisia eroja, mutta käsittely koettiin kuitenkin enimmäkseen onnistuneeksi. Kauhajoen koulusurmilla on ollut tutkimusaineiston valossa sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia sosiaalisen pääoman kehittymiseen haastateltavien oppilaitoksissa. Positiivisena sosiaalisen pääoman kehityksenä voi nähdä oppilaitoksissa ilmenneen pyrkimyksen lujittaa yhteisöllisyyttä ja ryhmähenkeä välittömästi Kauhajoen koulusurmien tapahtumisen jälkeen. Toisaalta yhdistävä sosiaalinen pääoma saattaa myös kärsiä koulusurmien jälkeen. Epäilyttäväksi, potentiaalisiksi uhkiksi saatetaan nähdä ne henkilöt, jotka ovat yhteisön ulkopuolisia, joko hiljattain paikkakunnalle muuttaneita tai muusta syystä yhteisön sosiaalisen elämän ulkopuolella.

Avainsanat: koulusurmat, nuoret, ryhmähaastattelu, sosiaalinen pääoma, yhteisö

1 JOHDANTO

Kauhajoella Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimipisteessä toisen vuoden restonomiopiskelija ampui 23.9.2008 kymmenen henkilöä ja itsensä. Kyseessä oli yksi Suomen historian tuhoisimmista surmatöistä. Tapahtuma oli vaikutuksineen kansallinen tragedia. Kauhajoen koulusurmien psykkiniset vaikutukset heijastuivat ennen kaikkea Etelä-Pohjanmaan alueelle. Tapahtumakoulu on osa Seinäjoen koulutuskuntayhtymää, jolla on toimipaikkoja kuudella paikkakunnalla Etelä-Pohjanmaalla. Myös menehtyneet olivat kotoisin kuudelta Etelä-Pohjanmaan paikkakunnalta ja kahdesta kunnasta muualta Suomesta. Ampumistapauksen jälkeen uhkaukset uusista koulusurmista levisivät tekstiviesteinä nopeasti maakunnassa herättäen pelkoa opiskelijoiden keskuudessa. (Ala-Aho ym. 2011, 10-13.)

Kauhajoen koulusurmien jälkityön kohderyhmiksi nostettiin muun muassa nuoriso ja koulutoimi Etelä-Pohjanmaalla. Koulusurmien jälkitoimia varten perustetussa Kauhajoki-hankkeessa nuorisoon kohdistettiin lukuisia toimia, kuten info-, keskustelu- ja purkuryhmiä. Tämän lisäksi nuorisotyötä tehostettiin ja oppilas- ja terveydenhuollon resursseja vahvistettiin. Eräs hankkeen psykososiaalisen tuen päälinjoista oli yhteisöllisyyden, pärjäävyyden ja turvallisuuden tunteen vahvistaminen. (Ala-Aho ym. 2011, 21-40.)

Mediassa ja julkisessa keskustelussa koulusurmien kaltaiset yksittäiset tragediat unohtuvat nopeasti ja paikallisyhteisöjen toipumisprosessi kriisin jälkeen saa harvemmin järin suurta määrää palstatilaa. Kriisitilanteissa huomio kohdistetaan usein niin kutsuttuihin välittömiin uhreihin, kuten koulusurmien tapauksessa tapahtumakoulun opiskelijoihin (esim. Haravuori ym. 2009). Koulusurmiin liittyvissä tutkimuksissa myös tekijöiden psykologinen profilointi on eräs merkittävistä tutkimusintresseistä (esim. Fast 2008). Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkiseuraamusten tutkimuksessa huomio on kiinnittynyt lisäksi erityisesti median toiminnan arviointiin (esim. Raittila ym. 2009; Hakala 2009). Siitä huolimatta, että koulusurmien jälkeen paikallinen nuoriso nostettiin keskusteluissa ja koulusurmien jälkihoidossa erääksi haavoittuvaisimmista ryhmistä, koulusurmien vaikutuksesta paikallisiin nuoriin ei kuitenkaan ole tehty tutkimusta.

Tein kandidaatin tutkielmani aiheesta *Koulusurmat riskiyhteiskunnassa. Vertailussa Jokelan*

ja Kauhajoen tutkintalautakuntien suositukset. Kandidaatin työtä kirjoittaessani kiinnostuin erityisesti siitä, miten koulusurmien jälkihoito on järjestetty. Eteläpohjalaiset juuret omaavana kiinnostukseni kohteeksi rajautuivat etenkin Kauhajoen koulusurmien mahdolliset pidempiaikaiset vaikutukset Etelä-Pohjanmaalla. Nuoret valitsin tutkimuskohteeksi, koska he olivat eräs Kauhajoen koulusurmien jälkihoitoon kohderyhmistä. Lähivuosina keskustelua nuorten hyvinvoinnista on käyty paljon myös kansallisella tasolla. Esimerkiksi Ihan tavallisia asioita –kampanja (2012) on herättänyt vilkasta keskustelua nuorten syrjäytymisestä. Juhlapuheista ja poliittisista ohjelmista käy ilmi, että nuorista ollaan huolissaan, mutta nuorten oma ääni ja omat kokemukset tulevat edelleen harvoin kuulluksi. Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa paikallisyhteisön pitkän aikavälin toipumisprosessista koulusurman jälkeen sekä tuoda esiin erityisesti nuorten kokemuksia koulusurmien yhteisöllisistä vaikutuksista.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin puolistrukturoidun, ryhmissä tehtyjen teemahaastattelujen tuottaman aineiston avulla eteläpohjalaisten, oppilaskuntatoiminnassa mukana olevien lukiolaisnuorten ajatuksia ja kokemuksia Kauhajoen koulusurmien mahdollisista vaikutuksista yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen pääomaan omassa oppilaitoksessa ja kotikunnassa.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Millaisena yhteisönä nuoret näkevät oman asuinkuntansa?
- 2) Miten Kauhajoen koulusurmia on käsitelty koulun toimesta?
- 3) Millaisia jälkivaikutuksia Kauhajoen koulusurmilla on ollut nuorten keskinäisiin sekä nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin?

Tutkielma jakautuu seitsemään päälukuun. Toisessa luvussa määrittelen tarkemmin koulusurmat ilmiönä sekä tarkastelen koulusurmien vaikutuksia yhteisöllisyyteen ja koettuun turvallisuuteen. Kolmannessa ja neljännessä luvussa esittelen tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimivat sosiaalisen pääoman ja yhteisön käsitteet. Tämän jälkeen esittelen tutkielman aineiston ja käyttämäni tutkimusmenetelmät sekä tarkastelen tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Varsinainen aineiston analyysi tehdään kuudennessa luvussa. Viimeisessä luvussa kerron johtopäätökset ja pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 KOULUSURMAT

2.1 Koulusurmat ilmiönä

Ennen Kauhajoen koulusurmia Suomessa oli tapahtunut kaksi vakavaa opiskelijan omaan oppilaitokseensa kohdistamaa aseellista hyökkäystä. Ensimmäisenä suomalaisena koulusurmatapauksena pidetään vuonna 1989 tapahtuneita Raumanmeren yläasteen koulusurmia, joissa surmansa sai kaksi henkilöä. Tapaus ei ole juuri ollut julkisen keskustelun kohteena, ja se onkin luonteeltaan erilainen kuin seuraava koulusurma, joka tapahtui Jokelassa. Raumanmerellä tekijä ei pyrkinyt saamaan julkisuutta, uhrin eivät olleet satunnaisia eikä surmille ollut poliittista tai ideologista taustaa. (OM 2010, 100-101.)

Jokelassa 7.11.2007 tapahtuneet koulusurmat jättivät pysyviä jälkiä suomalaiseen kollektiiviseen muistiin. Jokelan lukion 18-vuotias kolmannen vuoden opiskelija ampui koulukeskuksessa kahdeksan henkilöä ja itsensä. Vain alle vuosi Jokelan tragedian jälkeen, 23.9.2008, koettiin seuraava, hyvin paljon Jokelan tapahtumia muistuttava ampumavälikohtaus. Kauhajoella Seinäjoen ammattikorkeakoulun toimipisteen tiloissa 22-vuotias toisen vuoden restonomiopiskelija ampui kymmenen henkilöä ja itsensä. (OM 2010.)

Tutkielmassani viittaan Kauhajoen tapahtumiin yleiskielisellä termillä ”koulusurmat”, jota on käytetty muun muassa Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunnan raportissa. Aseellisista kouluun kohdistuvista hyökkäyksistä, joissa tekijänä on koulun entinen tai nykyinen opiskelija, käytetään usein erityisesti englanninkielisessä kirjallisuudessa termiä ”kouluampuminen”. Uhrien valikoitumisen perusteella englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään joko termiä *targeted school shooting* tai *school rampage shooting*. (esim. Muschert 2007, 62.) Termejä ei ole suomennettu, joten tässä tutkielmassa olen suomentanut termit tarkoittamaan yksilöä vastaan kohdistettu kouluampumista (*targeted school shooting*) ja instituutiota vastaan kohdistettu kouluampumista (*school rampage shooting*).

Termiä yksilöä vastaan kohdistettu kouluampuminen käytetään kouluissa tapahtuneista ampumistapauksista, joissa tekijä on tarkkaan valikoinut tietyn yksilön tai ryhmän uhreikseen. Tähän kategoriaan lukeutuvat esimerkiksi koulussa tapahtuneet ampumistapaukset, joissa hyökkäyksen kohteena olevilla on ollut riitaa ampujan kanssa. Monet kouluissa tapahtuvista

ampumistapauksista lukeutuvat tähän kategoriaan, mutta usein tällaiset koulusurmatapaukset eivät saavuta laajaa mediahuomiota. (Muschert 2007, 64.) Esimerkkinä yksilöä vastaan kohdistetusta kouluampumisesta voidaan pitää Suomessa vuonna 1989 tapahtuneita Raumanmeren koulusurmia, jossa teon motiivina oli koulukiusaaminen (OM 2010, 100).

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmia voidaan pitää esimerkkeinä instituutiota vastaan kohdistetuista kouluampumisista. Ralph Larkinin (2009, 1310) määritelmä instituutiota vastaan kohdistetulle kouluampumisille on kolmiportainen:

- 1) Entinen tai nykyinen opiskelija tuo kouluun aseensa tarkoituksenaan ampua jotakuta,
- 2) ase laukaistaan ja loukkaantuneita on ainakin yksi ja
- 3) tekijä yrittää ampua useampaa kuin yhtä henkilöä, joista ainakin yksi ei ole selkeä kohde.

Tyypillistä instituutiota vastaan kohdistetulle kouluampumiselle on myös se, että uhreja saatetaan valikoida heidän symbolisen merkityksensä vuoksi, eli uhreiksi saatetaan valikoida kouluyhteisössä merkittävässä asemassa olevia henkilöitä, esimerkiksi rehtori. Instituutiota vastaan kohdistetussa kouluampumisessa korostuu uhrien valikoitumisen satunnaisuus; kyse ei ole henkilökohtaisesta kostosta tarkkaan valikoidulle uhrille, vaan hyökkäyksestä kouluinstituutiota ja usein myös laajemmin koko yhteiskuntaa kohtaan. (Newman ym. 2004, 50.)

Tuhoisia kouluun kohdistuneita hyökkäyksiä on tehty jo 1900-luvun alkupuolella. Eräs uhri määrällisesti tuhoisimmista kouluun kohdistuvista hyökkäyksistä on vuonna 1927 tapahtunut Bathin kouluun Yhdysvalloissa kohdistunut hyökkäys, jossa surmansa sai 45 henkilöä. Termit ”kouluampuminen” ja ”koulusurmat” kuitenkin vakiintuivat yleiseen kielenkäyttöön vasta 1990-luvun lopulla. Ennen 1990-lukua kouluihin kohdistetut aseelliset hyökkäykset olivat usein koulun ulkopuolisen tahon tekemiä ja vasta 1990-luvulta alkaen tekijät ovat usein olleet iältään nuoria. Esimerkiksi Bathin surmaaja oli kouluyhteisön ulkopuolinen aikuinen henkilö. 1990-luvulta lähtien kouluissa tapahtuneet aseelliset hyökkäykset ovat olleet yhä useammin koulun nykyisen oppilaan tekemiä hyökkäyksiä oman vertaisryhmänsä jäseniä kohtaan ja uhreiksi ovat saattaneet valikoitua ihmiset, jotka ovat tunteneet tekijän lapsuudesta lähtien. (Langman 2009, 17-19.)

Koulusurmia on pidetty enimmäkseen amerikkalaisena ilmiönä ja ne edustavatkin monella

tavalla epätyypillistä henkirikollisuutta Suomessa. Vaikka Suomessa henkirikosluvut ovat kaksi tai kolme kertaa korkeampia kuin muualla Länsi-Euroopassa, nuorten tekemä henkirikollisuus ei ole yleisempää kuin muuallakaan Länsi-Euroopassa. Henkirikollisuus tapahtuu Suomessa suurimmaksi osaksi yhteiskunnan marginaalissa ja tekijä on usein syrjäytynyt, keski-ikäinen mies. Henkirikokset tapahtuvat yksityisasunnoissa ja uhreja on useimmiten vain yksi. Henkirikostapauksissa lähes 80 prosentissa tekijä on ollut alkoholin vaikutuksen alainen. Vaikka ampuma-aseet ovatkin Suomessa yleisiä, yleisin surma-ase on puukko. Lähes 70 prosentilla henkirikosten tekijöistä on myös aikaisempaa väkivaltataustaa. (OM 2010, 94-95.) Lisäksi koulusurmat tapahtuvat usein maaseudulla tai esikaupunkialueella, taloudellisesti kukoistavissa yhteisöissä, joille ovat leimallisia korkea sosiaalisen pääoman taso sekä alhainen rikos- ja väkivaltataso (esim. Moore ym. 2003, 340; Newman ym. 2004, 111-115). Koulusurmat eivät siis täytä tyypillisen suomalaisen henkirikoksen tunnusmerkkejä. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää koulusurmien aiheuttama kollektiivinen shokki Suomessa.

Newmanin ym. (2004, 15) mukaan koulusurmat paljastavat ”*tavallisen elämän haavoittuvaisuuden*”. Koulusurmat ovat ristiriidassa sen suhteen, mitä yleisesti uskotaan lapsuudesta, kodista ja yhteisöstä. ”Tavallisiksi nuoriksi” miellettyjen opiskelijoiden tekemät väkivaltaiset hyökkäykset oman yhteisön muita nuoria kohtaan sekä instituutiota vastaan kohdistettujen koulusurmien tapauksessa myös uhrien valikoitumisen sattumanvaraisuus tekevät koulusurmista erityisen järkyttävän henkirikollisuuden muodon.

2.2 Koulusurmien yhteisölliset vaikutukset

Koulusurmien jälkiseuraamuksia ja keinoja, joiden avulla paikallisyhteisöt palautuvat kriisien jälkeen takaisin arkielämän normaaleihin vuorovaikutussuhteisiin on tutkittu *Arkielämä ja epävarmuus: sosiaaliset suhteet Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen* –projektissa (2008-2012). Tässä alaluvussa esittelen projektissa tehtyä tutkimusta niiltä osin, kun se tulee lähelle omia tutkimusintressejäni. Oma tutkimukseni eroaa projektista siinä, että ulotan tarkastelun koskemaan Kauhajoen kunnan sijasta Kauhajoen lähialueita. Lisäksi Arkielämä ja epävarmuus –projektissa muutosta sosiaalisissa suhteissa on tarkasteltu noin vuosi tapahtumien jälkeen kun taas omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut myös koulusurmien mahdollisista pidemmän aikavälin vaikutuksista.

Yhteisöjen kriisistä toipumisen osalta sosiaalitieteelliset tutkimustulokset ovat puutteellisia ja osittain myös keskenään ristiriitaisia (Hawdon ym. 2012, 4). Oksasen ja Räsänen (2008, 653) mukaan dramaattisia tapahtumia käsittelevässä tutkimuksessa on usein korostettu, että katastrofit eivät romahduta yhteisöjä vaan hädän hetkellä yhteisöllisyyden merkitys korostuu. Hypoteesina on usein esitetty, että solidaarisuus lisääntyy välittömästi katastrofin jälkeen ja pysyy korkealla tasolla jonkin aikaa, mutta laskee melko pian. Tragediaa ei kuitenkaan välttämättä seuraa sosiaalinen solidaarisuus (Ryan & Hawdon 2008, 43). Kuva yhteisön sosiaalisen toipumisprosessin eri vaiheista on nykytutkimuksen valossa varsin heiveröinen. Keskeisenä syynä tähän on se, että pitkän aikavälin paikallisyhteisöjen sosiaalitieteelliset seuranta-tutkimukset ovat harvassa. Myös katastrofin luonne vaikuttaa yhteisön reagoimiseen. Toipuminen esimerkiksi luonnonkatastrofista näyttää olevan psyykkisesti helpompaa kuin yhteisön turvallisuutta järkyttäneestä väkivaltaisuksesta. Yhteisötasolla koulusurmat ovat poikkeuksellinen ja vaikeasti käsiteltävä kriisi, sillä tekijä tulee yleensä yhteisön sisältä ja on iältään nuori. Tämä saattaa myös lietsoa yleistä nuorisoa koskevaa moraalipaniikkia. (Oksanen ja Räsänen 2008, 653-654.)

Yhteisöllisyyden puute nostetaan usein esille eräänä koulusurmien syynä (esim. Lindström ym. 2010). Tämä on omiaan lisäämään yhteisön sisällä koettua syyllisyyttä tapahtuneesta. Mahdollista on myös, että paikallisyhteisöllisyys saattaa kohdata voimakkaita ongelmia. Voimakkaalla yhteisöllisyydellä saattaa olla kielteisiä piirteitä, kuten esimerkiksi normipaineet, ryhmän ulkopuolelle jääminen ja jako trauman kokeneisiin ja säästyneisiin. Usein nämä yhteisöllisyyden negatiiviset piirteet tulevat esille vasta myöhemmin. (Nurmi ym. 2012, 5, 15-17.)

Jokelassa koulusurmien jälkeen koottu, kuuden kriisin parissa työskennelleen ammattilaisen haastatteluaineiston analyysi osoittaa, että Jokelan koulusurmien aiheuttama trauma oli jaettu kokemus Jokelan paikallisyhteisössä. Pienessä taajamassa suuri osa asukkaista tunsi vähintään yhden uhreista, tekijän tai heidän perheensä. Ampumiset järkyttivät asukkaiden kuvaa Jokelasta turvallisena ja rauhallisena yhteisönä. Haastateltavien mukaan yhteisön sisäiset solidaarisuuden osoitukset ja sosiaalinen kanssakäyminen kasvoivat heti ampumisten jälkeen. Solidaarisuudella nähtiin kuitenkin pidemmällä aikavälillä myös negatiivisia vaikutuksia. Ampumistapahtuman kokeneet nuoret muodostivat oman ryhmänsä, jonka kollektiivista identiteettiä ampumistapahtuma määritteli vahvasti. Tämä nuorten ryhmä tarjosi toisilleen tukea ja oli sisäisesti solidaarinen, mutta rajoitti solidaarisuuden osoituksia ryhmän ulkopuolisia,

esimerkiksi Jokelan naapuritaajamien nuoria, kohtaan. Myös Jokelan yhteisön sisällä syntyi jakoja. Ongelmia syntyi erityisesti nuorten ja aikuisten välille. Yhteisön sisällä koettiin syytöksiä ja itsesyytöksiä tapahtuneesta sekä erimielisyyttä siitä, missä määrin koulusurmia tulisi käsitellä kollektiivisesti. Jokelalaiset kokivat myös yhteisön stigmatisoituneena ulkopuolisten silmissä. Ajatus yhteisön stigmatisoitumisesta, yhteisön sisäinen solidaarisuus sekä vahva yhteisöön identifioituminen saattavat johtaa siihen, että yhteisö muodostaa itselleen identiteetin negatiivisten kokemusten tai kriisin pohjalta. Tämä voi johtaa epävarmuuteen, kollektiiviseen syyllisyyteen ja luottamuksen puutteeseen yhteisön ulkopuolisia kohtaan. Negatiivinen sosiaalinen solidaarisuus voi haitata yhteisön toipumisprosessia ja palaamista jokapäiväiseen elämään kriisin jälkeen. (Nurmi ym. 2012, 10-16.)

Reaktiot koulusurmiin poikkesivat merkittävästi Kauhajoen ja Jokelan välillä. Kauhajoella työskennelleiden ammattilaisten mukaan kouluampumista ei käsitelty samalla tavoin yhteisöllisenä kriisinä ja jaettuna traumana kuin Jokelassa. Toisin kuin Jokelassa, Kauhajoella sekä tekijä että uhrin olivat kotoisin muualta kuin koulusurman tapahtumapaikkakunnalta. (Oksanen ym. 2011, 116.) Kauhajoen koulusurmien välittömät vaikutukset kohdistuivat Jokelan tapahtumia laajemmalle alueelle, sillä Kauhajoen surmissa menehtyneet uhrin olivat kotoisin pääosin Kauhajoen lähialueilta Pohjanmaalta (Vuori ym. 2011, 176). Tämän vuoksi paikkakunnalla koettiin, että tapahtuman aiheuttama suru siirtyi pois Kauhajoelta uhrin ja tekijän kotipaikkakunnille (Oksanen ym. 2011, 116). Kauhajoella reagointi ilmensi passiivista välttelyä ja vaikenemista, yritystä torjua ja olla puhumatta vaikeasti käsiteltävästä asiasta. Normaaliin arkeen haluttiin palata mahdollisimman nopeasti kriisin jälkeen. Ampumisesta ei paikkakunnalla juurikaan puhuttu välittömästi järkytyksen hälvennyttyä, saati Kauhajoella tehtyjen haastattelujen aikaan, lähes vuosi koulusurmien jälkeen. Osa haastatelluista asiantuntijoista korostikin, ettei tapausta oltu käsitelty tarpeeksi, millä saattaa olla myös pidempiaikaisia seurauksia yhteisössä. Nuorten parissa työskentelevät asiantuntijat yhdistivät puhumattomuuden ja asian käsittelemättä jättämisen nuorten lisääntyneeseen häiriökäyttäytymiseen Kauhajoella. Koulusurmien jälkeisenä keväänä, noin puoli vuotta tapahtumien jälkeen, käsittelemättömän trauman seuraukset alkoivat näkyä lisääntyneenä avun tarpeena: koulujen terveydenhoitajien ja kuraattorien vastaanottojen käyntimäärät kaksinkertaistuivat ja kunnan työterveyshuolto- ja perheneuvolapalvelut ruuhkautuivat. (Oksanen ym. 2011, 116-117.)

2.3 Koulusurmien vaikutukset koettuun turvallisuuteen oppilaitoksissa

Sacson & Nakhaien (2007, 22) mukaan kouluyhteisöissä koettu turvallisuuden tunne linkittyy korkeaan sosiaalisen pääoman tasoon. Lasten ja nuorten sosiaaliseen pääomaan vaikuttavat erityisesti suhteet vanhempiin, vertaisryhmään sekä opettajiin. Kiilakosken (2009, 20) mukaan keskeistä kouluyhteisössä on etenkin opettajien rooli; se, että opettajat luovat puitteita sosiaalisen pääoman kehittymiselle sekä pyrkivät omalta osaltaan siihen, että koulun vertaisryhmän toiminta kehittyi sellaiseksi, että se tukee turvallisuuden tunteen edistämistä.

Turvallisuusvertailuissa Suomi on listattu yhdeksi maailman turvallisimmista maista, mikä näkyy myös suomalaisten turvallisuuden kokemuksissa; EU-maista Suomessa pelätään vähiten rikoksen uhriksi joutumista sekä liikkumista ulkona öiseen aikaan (Dijk ym. 2005, 64-68). Oksanen ym. (2010, 20-21) mukaan koulusurmat ovat tässä mielessä tuoneet väkivallan uhan keskelle suomalaista arkitodellisuutta ja täten jopa aloittaneet uuden väkivallan kauden, jolla saattaa olla pitkäaikaisia seurauksia suomalaisten turvallisuuden tunteelle ja keskinäiselle luottamukselle.

Riski koulusurman tapahtumiselle ei ole suuri; koulut ovat edelleen turvallisimpia paikkoja lapsille. Koulusurmat muodostavat vain murto-osan alaikäisten kuolemista. USA:ssa tapahtuvista alaikäisten kuolemista koulusurmat muodostavat prosentin sadasosan. Todennäköisyys päätyä koulusurman uhriksi on siis häviävän pieni jopa Yhdysvalloissa, joissa koulusurmia on tapahtunut kansainvälisesti verrattuna paljon. Silti jatkuva pelko tulevista koulusurmista on läsnä koulumaailmassa; kolmasosa teini-ikäisistä USA:ssa uskoo, että Columbinen koulusurmien kaltainen tapahtuma voisi tapahtua myös heidän koulussaan. (Fast 2008, 9.)

Suomessa koulusurmat ovat muuttaneet lyhyessä ajassa koulujen turvallisuusohjeistukset ja turvallisuusilmapiirin (Oksanen ym. 2011, 117; SM 2009). Aiemmin koulujen turvallisuudesta puhuttaessa puhuttiin ennen kaikkea koulukiusaamisesta. Suomessa tapahtuneet koulusurmat ovat kuitenkin laittaneet sekä opettajat että oppilaat aivan uudenlaisten riskipohdintojen eteen. (Koskela 2009, 159.) Sisäasiainministerin asettaman, oppilaitosten turvallisuutta tutkineen työryhmän mukaan Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat on otettava huomioon oppilaitosten riskiarvioissa ja toimintaohjeissa (SM 2009, 14). Vaikka Kauhajoen koulusurmista on tätä kirjoittaessa kulunut jo lähes viisi vuotta eikä koulusurmista näytä ainakaan

tässä vaiheessa muodostuneen pelätyn kaltaista epidemiaa, koulusurmat näyttäytyvät yhä koulumaailmassa riskinä, johon oppilaitoksissa tulee varautua. Epävarmuutta lisäävät myös jatkuvat oppilaitoksiin kohdistetut uhkaukset.

Suomen Lukiolaisten Liiton (SLL) maaliskuussa 2012 julkistamassa hyvinvointitutkimuksessa käy ilmi, että Jokelan, Kauhajoen sekä Norjan Utøyän saaren ampumatapaukset ovat vaikuttaneet kansallisella tasolla joka kymmenennen lukiolaisen turvallisuudentunteeseen koulussa. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien lisäksi Utøyän surmat nostettiin kyselyssä esille, sillä Utøyän isku kohdistui nimenomaan nuorisoon. Lukiolaisille vuoden 2011 lopulla tehdyn kyselyn mukaan kaksitoista prosenttia naisista ja kuusi prosenttia miehistä ilmoitti Jokelan, Kauhajoen ja Utøyän saaren ampumatapausten vaikuttaneen koettuun turvallisuuteen koulussa. (SLL 2012, 10-20.) Erityisen huolissaan lukiolaiset ovat kouluihin kohdistuneista uhkauksista (HS 30.3.2012). Vuosien 2007-2011 välillä kouluihin kohdistettiin yhteensä noin 580 uhkausta (HS 19.10.2011). Muissa Pohjoismaissa vastaava kouluihin ja oppilaitoksiin kohdistuvien uhkausten määrä on noin 5-10 tapausta vuodessa (SM 2009, 2). Koulu-uhkaukset ovat vähentyneet vuosi vuodelta, mutta silti niiden poikkeuksellisen runsas määrä näyttää jääneen pysyväksi osaksi suomalaisen koulumaailman todellisuutta. Osa uhkauksista on ollut vakavasti otettavia aitoja uhkauksia, ja osa uhkauksista on osoittautunut pilaksi (SLL 2012, 19). SLL:n tutkimus osoittaa, että vaikka Jokelan ja Kauhajoen koulusurmista on kulunut jo useampi vuosi, niiden vaikutukset opiskelijoiden kokemaan turvallisuuteen oppilaitoksissa ovat pitkäaikaisia.

3 SOSIAALINEN PÄÄOMA

3.1 Käsitteen taustaa

Sosiaalisella pääomalla on käsitteenä pitkä historia. Se on esiintynyt satunnaisesti talous- ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa ainakin 1800-luvulta lähtien (Ruuskanen 2001, 2). Laajempi kiinnostus sosiaalisen pääoman teoriaa kohtaan syntyi kuitenkin vasta 1990-luvun puolivälissä. Keskustelu käsitteestä vilkastui erityisesti 1990- ja 2000-lukujen taitteessa. Vuosikymmenten saatossa sosiaalisen pääoman teoriaa ovat olleet kehittämässä useat eri alojen asiantuntijat, jotka ovat määritelleet sosiaalista pääomaa ja sen ulottuvuuksia hyvinkin erilaisin tavoin. Määrittelytavasta ja teoreettisista suuntautuneisuudesta riippuen sosiaalisen pääoman voi ajatella tuottavan yksilölle, yhteisölle tai yhteiskunnalle positiivisia tai negatiivisia lopputuloksia. (Ruuskanen 2002, 8-9.)

Sosiaalisen pääoman käsitteen yleistymisen on yhteydessä muihin viime vuosikymmeninä esiin tulleisiin pääomakäsitteisiin, kuten inhimillinen pääoma (*human capital*) ja kulttuurinen pääoma (*cultural capital*). Nämä kaikki ovat toistensa lähikäsitteitä ja viittaavat siihen, että niin yritysten kuin yhteiskunnan toimintakykyyn vaikuttavat fyysisen taloudellisen pääoman ohella myös aineettomat tekijät, esimerkiksi yksilöiden tiedot, taidot ja koulutus. (Ruuskanen 2001, 1.) Inhimillinen ja kulttuurinen pääoma on kuitenkin perinteisesti rajattu yksilön hallussa oleviksi pääoman lajeiksi. Erotuksena edellä mainittuihin käsitteisiin sosiaalinen pääoma korostaa juuri sosiaalisten suhteiden merkitystä hyvinvoinnille. (Kajanoja 1998, 38.) Käsite juontaa juurensa näkemykseen, jonka mukaan yhteiskuntien hyvinvoinnin ymmärtämiseksi on huomioitava myös yhteiskunnan sosiaalinen ulottuvuus: kyky yhteistoimintaan ja sitä tukevat verkostot (Iisakka & Alanen 2006, 7).

Putnamin (2000, 18-19) mukaan ydinajatus sosiaalisen pääoman teoriassa on se, että sosiaalisilla verkostoilla on arvoa. Samalla tavalla kuin muutkin pääoman lajit, myös sosiaaliset kontaktit vaikuttavat yksilöiden ja ryhmien tuottavuuteen. Sosiaalisen pääoman käsite nähdään usein yrityksenä yhdistää sosiaalitieteellinen ja taloustieteellinen ajattelu. Sosiaalisesta pääomasta onkin tehty paljon myös taloustieteellistä tutkimusta. Työssäni pitäydyn kuitenkin sosiaalisen pääoman teoretisoinnin sosiaalitieteellisellä puolella ja jätän sosiaalisen pääoman taloustieteellisen tarkastelun tutkielmani ulkopuolelle.

3.2 Granovetter, Bourdieu ja Coleman – sosiaalisen pääoman klassikot

Sosiaalinen pääoma on monimutkainen käsite, josta on esitetty lukuisia erilaisia määritelmiä ja tulkintoja. Useimmiten siihen on kuitenkin eri määritelmissä kytketty hyvin samankaltaisia aineksia. Ensimmäinen niistä on *sosiaaliset verkostot* ja niiden organisoitumisen tavat. Verkostojen ajatellaan pysyvän koossa niiden jäsenten toisiaan kohtaan tunteman *luottamuksen* ja siihen kytkeytyvien *normatiivisten sääntöjen* ja *vastavuoroisten odotusten* pohjalta. Sosiaalisen verkoston ja siihen sisältyvien luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan yhdessä verkoston jäsenten käyttöön pääoman tai resurssin, joka on tarpeen vaatiessa verkoston jäsenten yhdessä tai erikseen liikuteltavissa. (Ilmonen 2000, 10.)

Sosiaalinen pääoma alkoi käsitteenä vakiintua 1970- ja 1980-luvuilla. Vuonna 1973 Mark Granovetter kirjoitti artikkelissaan *The strenght of weak ties* sosiaalisten verkostojen vaikutuksista yksilö- ja yhteisötasolla. Analyysissään Granovetter jakaa sosiaaliset siteet heikkoihin ja vahvoihin (Granovetter 1973, 1361). Vahvat siteet kuvaavat samankaltaisten ja toisilleen tuttujen ihmisten tiiviitä ryhmiä, heikot siteet puolestaan yhdistävät erilaisista taustoista tulevia henkilöitä. Heikot siteet liittävät verkoston jäsenet myös suurempaan yhteiskuntakokonaisuuteen. (Granovetter 1973, 1376; Iisakka & Alanen 2006, 9.) Granovetterin tutkimuksen keskeisimpiä väitteitä on heikkojen sosiaalisten siteiden vahva voima yhteisöissä. Niin sanotun Granovetter-hypoteesin mukaan juuri heikkojen sidosten rapistuminen on kohtalokasta yhteiskunnalliselle integraatiolle (Ilmonen 2000, 24). Vaikka Granovetter ei tutkimuksessaan käyttänyt käsitettä sosiaalinen pääoma, on hänellä tärkeä rooli sosiaalisen pääoman käsitteen vakiintumisessa. Granovetterin vaikutus näkyy esimerkiksi Robert Putnamin määrittelyssä yhdistävästä ja sitovasta sosiaalisesta pääomasta sekä ohuesta ja vahvasta luottamuksesta.

Sosiaalisen pääoman käsitettä määriteltäessä olennaisin ero liittyy siihen, nähdäänkö sosiaalinen pääoma yhteisön vai yksilön omaisuutena ja painotetaanko analyysissä yhteiskunnan jäseniä yhteen sitovaa vai sen sosiaalisesti jakavaa, konfliktista luonnetta. Käsitettä määriteltäessä viitataan useimmiten kolmikkoon Pierre Bourdieu, James Coleman ja Robert Putnam. Bourdieu otti sosiaalisen pääoman käsitteen käyttöön 1970-luvun lopulla eritellessään yksilöiden ja ryhmien sijoittumista ja kilpailua sosiaalisilla kentillä. Toisaalla käsitettä alkoi systematisoida James Coleman (1988), joka korosti sosiaalisten suhdeverkostojen ja niiden ra-

kenteen merkitystä normien ja luottamuksen ylläpidossa. (Ruuskanen 2001, 2.)

Bourdieuin analyysissä sosiaalinen pääoma on olemassa olevien tai mahdollisten resurssien kokonaisuus, joka liittyy enemmän tai vähemmän institutionalisoitujen suhteiden, tuttavuuksien ja tuntemisten omaamiseen (Bourdieu 1986, 248-249). Bourdieuin (1987, 67) mukaan sosiaalisesta pääomasta voi antaa intuitiivisen käsityksen sanomalla, että se on sitä, mitä arkieleessä kutsutaan ”suhteiksi”. Sosiaalinen pääoma auttaa yksilöä sekä pääsemään mukaan verkostoihin, että käyttämään niiden voimaa yksilön omana resurssina (Siisiäinen 2003, 209). Bourdieu kytkee analyysissään sosiaalisen pääoman kulttuuriseen ja taloudelliseen pääomaan. Pääoma-käsitteillä Bourdieu tarkastelee toimijoiden mahdollisuuksia erilaisilla sosiaalisilla kentillä käytävissä kamppailuissa. Bourdieuin analyysissä korostuvat vallan muodot sekä eriarvoinen, luokkiin jakautunut yhteiskunta. (Siisiäinen 2003, 204; Bourdieu 1985, 736.)

Colemanin tutkimuksen kohteena on ollut sosiaalisen pääoman ja koulujärjestelmän suhde, jota hän tarkasteli muun muassa nuorten koulun keskeyttämisen kautta (Coleman 1988). Coleman jaottelee koulun keskeyttämistä selittävät tekijät nuoren perhetaustassa taloudelliseen, inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan. Taloudellisella pääomalla Coleman tarkoittaa perheen tarjoamia taloudellisia resursseja nuoren opiskelulle, inhimillisellä vanhempien koulutustasoa ja sosiaalisella pääomalla perheen sisäisen vuorovaikutuksen kiinteyttä sekä perheen suhteita ympäröivään yhteisöön. (Coleman 1988.) Coleman viittaa sosiaalisella pääomalla niihin sosiaalisen rakenteen piirteisiin, joita toimijat voivat käyttää voimavaroina omien etujensa ajamiseen (Coleman 1990, 305). Colemanin (1988) mukaan sosiaalista pääomaa määrittää sen funktio. Se ei ole yksittäinen itsenäinen kokonaisuus vaan koostuu monista kokonaisuuksista, joilla on kaksi yhteistä ominaisuutta: ne kaikki liittyvät sosiaaliseen rakenteeseen ja ne kaikki helpottavat tuohon rakenteeseen kuuluvien toimijoiden toimintaa.

Colemanin analyysissä sosiaalisen pääoman muotoja ovat 1) *vastavuoroisuuden velvoite sekä siihen liittyvät odotukset ja luottamus*, 2) *informaatiokanavat ja informaation kulku* sekä 3) *normit* (Ruuskanen 2001, 16; Coleman 1998, 102-105). Colemanille sosiaalinen pääoma toimii rationaalisen yksilön resurssina. Kuten muutkin pääoman muodot, sosiaalinen pääoma on tuottavaa. Sosiaalinen pääoma mahdollistaa sellaisten päämäärien saavuttamisen, joiden saavuttaminen ilman sitä ei olisi mahdollista. (Coleman 1988, 98; Coleman 1990, 302.) Colemanin teoriassa sosiaalinen pääoma on vaihtelevasti yksityishyödyke (yksilön tarkoituksellisen

toiminnan resurssi) tai julkishyödyke (yhteisön yhteiskäytössä oleva resurssi, jota ei voida erottaa vain tiettyjen yksilöiden käyttöön) (Ruuskanen 2001, 18).

3.3 Robert Putnam ja sosiaalinen pääoma

Robert Putnamin ansioksi on usein luettu sosiaalisen pääoman keskustelun herättäminen 1990-luvun puolivälissä sekä käsitteen popularisointi myös tiedeyhteisön ulkopuolella (esim. Ruuskanen 2001; Ilmonen 2000; Woolcock 2000). Vuonna 1993 Putnam työryhmineen julkaisi Italian aluehallintouudistusta koskeneen tutkimusraportin *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*, jossa vertaillaan keskenään Pohjois- ja Etelä-Italian yhteiskunnallista kehitystä. Tutkimusraportissa todetaan, että Pohjois-Italia on tullut taloudellisesti toimeen Etelä-Italiaa paremmin juuri sosiaalisen pääoman korkeamman tason vuoksi. Pohjois-Italialle ovat olleet leimallisia historiallisesti pitkään eläneet sosiaaliset verkostot (esimerkiksi yhdistystoiminta), joiden jäseniä ovat liittäneet toisiinsa keskinäinen luottamus ja vastavuoroisuuden normit. (Ilmonen 2000, 18-19; Putnam ym. 1993.) Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma koostuu juuri näistä tekijöistä – *sosiaalisista verkostoista, vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta* (Putnam ym. 1993, 167; Putnam 2000, 19).

Vuonna 2000 ilmestyneessä teoksessaan *Bowling alone - The collapse and revival of American community* Putnam tutkii Yhdysvaltain yhteiskuntaelämässä tapahtuneita muutoksia. Tutkimus perustuu laajalle empiiriselle aineistolle ja osoittaa, että yhdysvaltalaisen osallistuminen yhteiskuntaelämään, esimerkiksi vaaleissa äänestämisen, ammattiyhdistykseen kuulumisen tai hyväntekeväisyys- ja vapaaehtoistyön muodossa, on alentunut merkittävästi toisen maailmansodan jälkeisistä vuosikymmenistä 1990-luvulle tultaessa. Samanaikaisesti myös luottamus toisiin ihmisiin sekä yhteenkuuluvuuden tunne on vähentynyt ja yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma täten heikentynyt. Putnamin mukaan sosiaalisella pääomalla ja sen murenemisellä on laajoja ja osittain odottamattomiakin hyvinvointipoliittisia vaikutuksia, sillä sosiaalinen pääoma linkittyy lukuisiin yhteiskunnassa hyvinä pidettyihin asioihin. Korkea sosiaalisen pääoman taso esimerkiksi edesauttaa lasten ja nuorten hyvinvointia sekä linkittyy paikallisyhteisön alhaisempaan väkivaltarikollisuuden määrään. (Putnam 2000, 296-335.)

Putnamin määritelmässä sosiaalinen pääoma liittyy läheisesti ”kansalaishyveisiin” (*civic vir-*

tue). Sosiaalisen pääoman tehtävä on hänen mukaansa tehostaa kansalaishyveiden toimintaa tiheissä vastavuoroisuuteen perustuvissa sosiaalisissa verkostoissa. (Putnam 2000, 18-19.) Sosiaalinen pääoma muodostuu aktiivisten kansalaisten toiminnasta, joka vakiinnuttuaan synnyttää yleistynyttä luottamusta ja toimii parhaimmillaan koko yhteiskuntaa kokoavana julkishyödykkeenä (Ruuskanen 2002, 15-16). Putnamin analyysissä sosiaalinen pääoma ei ole yhteisöllisen luonteensa vuoksi palauttavissa kenenkään yksityisomaisuudeksi, mutta sillä on merkitystä myös yksilön hyvinvoinnin kannalta. Putnamin (2000, 289) mukaan sosiaalinen pääoma esimerkiksi auttaa yksilöä käsittelemään traumoja sekä toipumaan sairauksista paremmin.

Sosiaalisen pääoman vaikutukset eivät ole kuitenkaan aina positiivisia vaan kuten mitä tahansa pääomaa, myös sosiaalista pääomaa voidaan suunnata yhteiskunnan kannalta negatiivisiin tekoihin. Sosiaalisen pääoman kääntopuolta edustavat yhteiskunnassa vallitsevien lakien, arvojen ja normien ulkopuolelle asettuneiden ryhmien keskinäiset verkostot. Näiden verkostojen sisäinen solidaarisuus edistää kyseisen verkoston jäsenten toimintakykyä, mutta vaikuttaa yhteiskunnan kannalta tuhoisasti. Esimerkiksi laajamittaisen terrori-iskun tekeminen ei onnistu ilman sosiaalisista verkostoista saatua apua. (Ruuskanen 2002, 18; Putnam 2000, 21-22.) Nuorten elämässä sosiaalisella pääomalla voi olla negatiivisia vaikutuksia yhteisöstä ulossulkemisen kautta (Ellonen 2008, 101).

Putnam erottaa yhdistävän (*bridging*) ja sitovan (*bonding*) sosiaalisen pääoman. Sitovalla sosiaalisella pääomalla Putnam tarkoittaa ulossulkevia ja sisäisesti homogeenisiä yhteisöjä, joiden jäsenet jakavat yhteisen identiteetin. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää perhettä tai läheistä ystäväpiiriä. Yhdistävä sosiaalinen pääoma taas viittaa siteisiin, joiden myötä aiemmin tuntemattomat ihmiset ovat tekemisissä keskenään. (Putnam 2000,22.) Esimerkkinä yhdistävistä siteistä Putnam mainitsee niin sanotut ”moikkaustutut” (*nodding acquaintance*); henkilöt, jotka tunnistamme ulkonäöltä, joita tervehdimme kohdatessamme, mutta joihin meillä ei ole henkilökohtaisempaa sidettä. (Putnam 2002, 10.) Tuttavuuden pintapuolisesta luonteesta huolimatta yhdistävä sosiaalinen pääoma ei ole kuitenkaan yksilölle merkityksentöntä. Putnamin (2000, 363) mukaan yhdistävä sosiaalinen pääoma auttaa yksilöä esimerkiksi löytämään uusia työllistymismahdollisuuksia. Myös hädän hetkellä yhdistävällä sosiaalisella pääomalla on merkitystä; etäisestikin tuttu henkilö tulee toisen avuksi suuremmalla todennäköisyydellä kuin täysin tuntematon henkilö (Putnam 2002, 10).

Sitova sosiaalinen pääoma helpottaa ryhmien sisäistä yhteistoimintaa, yhdistävä sosiaalinen pääoma puolestaan eri ryhmien välistä vuorovaikutusta (Putnam 2000, 22). Yhdistävä ja sitova sosiaalinen pääoma eivät kuitenkaan ole välttämättä toistensa vastakohtia, vaan usein ne toimivat toistaan vahvistaen; ne yksilöt, jotka auttavat ystäviään ja perhettään ovat yleensä aktiivisimpia myös yhteisöelämässä. Putnamin mukaan yhteisöt tarvitsevat erityisesti yhdistävää sosiaalista pääomaa, minkä luominen on huomattavasti vaikeampaa kuin sitovan sosiaalisen pääoman luominen. (emt, 362-363, 400.)

Putnam jaottelee luottamuksen ohueen luottamukseen (*thin trust*) ja vahvaan luottamukseen (*thick trust*). Vahvaa luottamusta tunnetaan läheisiä ihmisiä kohtaan, ohutta luottamusta puolestaan aiemmin tuntematonta, esimerkiksi kadulla tapaamaamme henkilöä kohtaan. Putnamin mukaan ohut luottamus on vahvaa luottamusta hyödyllisempää, sillä se laajentaa tuntemamme luottamuksen henkilökohtaisesti tuntemistamme ihmisistä muihin ihmisiin. (Putnam 2000, 136-137.) Määritellesään yhdistävää ja sitovaa sosiaalista pääomaa sekä ohutta ja vahvaa luottamusta Putnam tulee lähelle aiemmin esittelemääni Granovetterin (1973) analyysia heikoista ja vahvoista sosiaalisista siteistä. Molemmat päätyvät hyvin samankaltaiseen lopputulokseen; tärkeintä yhteisön hyvinvoinnin kannalta ovat luottamus ja sosiaaliset siteet niiden yksilöiden välillä, jotka eivät ole entuudestaan läheisissä suhteissa keskenään.

3.4 Sosiaalisen pääoman kritiikkiä

Ruuskasen (2002, 6) mukaan sosiaalisen pääoman keskustelua on ruokkinut sen näennäinen helppotajuisuus; ajatus siitä, että luottamukselliset suhdeverkot, naapuriapu ja lähiyhteisön sosiaalinen tuki helpottavat ihmisten toimintaa ja lisäävät hyvinvointia, sopii hyvin yhteen kokemustemme ja arki ajattelumme kanssa. Sosiaalisen pääoman kirjavat määritelmät sekä sisällöllinen epämääräisyys ovat kuitenkin synnyttäneet paljon myös kriittistä keskustelua käsitteen ympärille. On kysytty, missä mielessä sosiaalinen pääoma on pääomaa lainkaan, koska sitä on vaikea identifioida ja siten mitata sekä sen avulla tehtäviä investointeja että sillä saatuja tuottoja. (Ilmonen 2005, 46.)

Sosiaalinen pääoma ei ole samanlaista kuin perinteinen taloudellinen pääoma, sillä sitä ei voi irrottaa kantajistaan ja näiden välisistä suhteista. Sosiaalinen pääoma ei ole yhtä helposti liikuteltavaa kuin taloudellinen pääoma. Sitä ei voi sanan varsinaisessa mielessä myöskään si-

joittaa sen arvon kasvattamiseksi eikä varastoida tai tallettaa siten, että se säilyttäisi arvonsa. Pidemmällä aikavälillä sosiaalinen pääoma yksinkertaisesti katoaa, jos sitä ei käytetä. (Ilmonen 2000, 10, 25.)

Sosiaalisen pääoman käsite ei moniaineksisen luonteensa vuoksi taivu myöskään helposti operationalisoitavaksi (Ilmonen 2005, 50). Suomessa sosiaalista pääomaa on pyritty mittaamaan empiirisesti selvittämällä vapaaehtois- ja harrastustoiminnan aktiivisuuteen, ystäväpiirin laajuuteen sekä kotikuntalaisia ja kotikunnan päättäjiä kohtaan tunnettuun luottamukseen liittyviä tekijöitä (Alanen & Niemeläinen 2001). Sosiaalista pääomaa tutkittaessa on kuitenkin epäselvää, voidaanko löytää yhtä muuttujasarjaa tai kysymyspatteristoa, joka toimisi kaikissa tutkimuskonteksteissa (Ruuskanen 2001, 51-51).

Sosiaalisen pääoman käytössä on katsottu ongelmaksi määrittelytason epäselvyyden lisäksi myös se, että sosiaalisen pääoman lähteet usein sekoittuvat sosiaalisesta pääomasta koituihin hyötyihin. Tämä sekaannus johtaa helposti kehäpäättelyyn. (Woolcock 1998, 156; Kovalainen & Österberg 2000, 72.) Eräänä sosiaalisen pääoman heikkoutena voi myös nähdä sen, että käsitettä koskevat tutkimukset rakentuvat yhä pitkälti Bourdieun, Colemanin ja Putnamin ajatusten pohjalle; toisaalta niiden auki kirjoittamiselle ja jatkojalostukselle, toisaalta niihin kohdistetulle kritiikille tai empiiriselle testaamiselle (Ellonen 2007, 33).

Woolcock (1998, 155-156) on kritisoinut sosiaalisen pääoman käsitettä sekä teoreettisesta että empiirisestä heikkoudesta. Käsitteen sisällöllinen epämääräisyys on hänen mukaansa johtanut tilanteeseen, jossa käsite pyrkii selittämään liian paljon liian vähäisillä näytöillä. Sosiaalisen pääoman keskustelussa on edetty tilanteeseen, jossa lähestulkoon mitä tahansa yhteiskuntaelämässä ilmenevää positiivista seikkaa voidaan selittää sosiaalisella pääomalla. Woolcock kysyykin, onko olemassa enää mitään, mikä ei olisi sosiaalista pääomaa?

Sosiaalisen pääoman käsitteellä on myös mahdollista perustella keskenään hyvin ristiriitaisia poliittisia toimia ja näkemyksiä. Tämän vuoksi sosiaalinen pääoma käsitteenä on omaksuttu poliittisen kentän eri laidoilla. Amerikkalaisessa keskustelussa sillä on pyritty perustelemaan sekä valtion heikentämisen että sen vahvistamisen tärkeyttä. Konservatiivien mukaan vahva valtio tuhoaa vapaaehtoisuuteen ja vastavuoroisuuteen perustuvia sosiaalisen pääoman muotoja, liberaalien mukaan vahva valtio puolestaan luo otolliset olosuhteet kansalaisyhteiskunnan ja täten myös sosiaalisen pääoman vahvistumiselle. (Woolcock 1998, 156-157.) Kajanoja

(1999, 11-13) arvelee joidenkin hyvinvointivaltion piirteiden synnyttävän ja toisten rapauttavan sosiaalista pääomaa. Asiaa on kuitenkin tutkittu vähän, ja konkreettisen tutkimuksen puute jättää myös nämä spekulatiot arvailuksi.

Vaikka sosiaalinen pääoma käsitteenä onkin saanut paljon kritiikkiä osakseen, myös sosiaalisen pääoman kriitikoksi profiloitunut Woolcock (2000, 30) on sitä mieltä, ettei käsitettä tulisi kuitenkaan sivuuttaa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Sosiaalisen pääoman käsite tarjoaa omat rajoituksensa ja ongelmallisuutensa, mutta silti on vaikea väittää, että sosiaalisen pääoman käsitteen heikkoudet painaisivat enemmän kuin siitä saadut hyödyt. Kuten Ellonen (2008, 33) toteaa, harva sosiaalitieteissä käytetty käsite lopulta pystytään määrittämään yksiselitteisesti. Tietyistä näkökulmaeroista huolimatta sosiaalisen pääoman määritelmistä löytyy kuitenkin myös paljon myös yhtäläisyyksiä. Woolcockin (2000) mukaan olisi tärkeä omaksua kattava käsitteellinen viitekehys, joka kykenee tarjoamaan johdonmukaisuutta sosiaalisen pääoman tutkimusalueelle, mittapuun nykyisen tutkimuksen arvioinnille ja oppaan tulevalle työlle.

4 YHTEISÖ

4.1 Käsitteen historiallinen tausta

Yhteisö-käsitteellä on sosiologisessa tutkimuksessa pitkä historia. 1800-luvun lopulla käsitteen toivat analyysiinsä klassisen sosiologian kaksi keskeistä yhteisöteoreetikkoa, saksalainen Ferdinand Tönnies ja ranskalainen Emile Durkheim. Tönnies (1887/1957, 33-34) on jakanut yhteisöt kahteen pääluokkaan: *Gemeinschaft* (yhteisö) ja *Gesellschaft* (yhteiskunta). Tönniesin mukaan yksilö kuuluu *Gemeinschaftiin* syntymästään lähtien. *Gemeinschaft*-suhteet ovat todellisia ja luonnostaan syntyviä; niihin kuuluvat yksityiselämän piiri, perhe ja läheiset ihmissuhteet. *Gesellschaft*-suhteita puolestaan määrittävät rationaalisuus ja keinotekoisuus, julkinen elämä yhteiskunnassa. *Gemeinschaft* on eräänlainen yksilön luonnollinen tila, *Gesellschaftiin* yksilö puolestaan menee Tönniesin (1887/1957, 34) mukaan ”*kuin vieraaseen maahan*”. Jos yhteenliittymistä arvostetaan vain välineenä jonkin päämäärän saavuttamiseksi ja jos sen ainut peruste on jonkin yhteenliittymiseen nähden ulkopuolisen asian tavoittelu, tuloksena syntyvät sosiaaliset suhteet ovat *Gesellschaft*-suhteita (Töttö 1996, 154). Revon (2010, 3) mukaan *Gemeinschaftia* luonnehtivat sitoutuminen ja solidaarisuus, *Gesellschaftia* puolestaan rationaalisuus, laskelmallisuus ja yhteiselämää säätelevät lait. Jauhiaisen ja Eskolan (1994, 44) mukaan yhteiskunnan modernisoituminen hävitti *Gemeinschaftin* kaltaisen traditionaalisen huolenpito-yhteisön, eikä ajatus jäsentensä puolesta toimivasta yhteisöstä sovellu nykyiseen yksilöllistyneeseen aikaamme.

Teoksessaan *Sosiaalisesta työnjaosta* (1883/1990) Emile Durkheim esittelee mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden käsitteet. Mekaanista solidaarisuutta määrittävät ihmisten samankaltaisuus ja kollektiivinen tajunta, joka on Durkheimin (emt, 84) mukaan *yhteiskunnan keskimääräisille jäsenille yhteisten uskomusten ja tunteiden järjestelmä*. Mekaanisen solidaarisuuden vastakohtana Durkheim (emt, 127) näkee työnjaosta johtuvan eli orgaanisen solidaarisuuden. Siinä missä mekaaninen solidaarisuus perustuu yksilöiden samankaltaisuuteen, orgaaninen solidaarisuus perustuu yksilöiden erilaisuuteen. Durkheimin (emt, 167) mukaan on historian laki, että mekaaninen solidaarisuus menettää yhä enemmän sijaa ja orgaaninen solidaarisuus tulee vähitellen vallitsevaksi. Yksilön ja yhteisön suhteita Durkheim käsittelee myös teoksessaan *Itsemurha* (1897/1985). Tutkimuksessaan Durkheim (emt, 343-349) nostaa esiin toisaalta yhteisöllisten siteiden rapistumisen, toisaalta yhdenmukaisuuden paineesta johtuvan pahoinvoinnin itsemurhien syynä.

4.2 Yhteisön määritelmä

Sanoihin *yhteisö* ja *yhteisöllisyys* liitetään julkisessa keskustelussa useimmiten positiivisia mielikuvia; vahva yhteisöllisyys nähdään yhteiskunnassa yleensä hyvänä ja tavoittelemisen arvoisena päämääränä. 1990-luvun yksilöllisyyden jälkeen 2000-luvulle tultaessa keskustelu yhteisöllisyydestä ja sen paluusta vilkastui (esim. Hautamäki 2005, 7). Yhteisöllisyyden vahvistamisesta on haettu apua moniin yhteiskunnallisiin ongelmiin, oli kyseessä sitten nuorten pahoinvointi, hyvinvointivaltion kriisi tai koulusurmien kaltaisesta katastrofista toipuminen. Yhteisön käsitettä käytetään poliittisissa ohjelmissa ja julkisissa puheenvuoroissa ahkerasti, mutta yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteiden tarkempi määrittely jää näissä yhteyksissä useimmiten tekemättä.

Lehtosen (1990, 199) mukaan yhteisö voidaan modernissa, epätäsmällisessä arkikielessä määritellä miksi tahansa vuorovaikutusmuodosteeksi, jonka toimijoilla voidaan olettaa olevan jotakin yhteistä. Yhteisöllä voidaan tarkoittaa laajoja yhteisöjä, kuten kansakuntaa tai valtiota, tai erilaisia pienryhmiä, esimerkiksi perhettä (emt, 15-17). Yhteisöt voivat perustua etnisyyteen, uskontoon, yhteiskuntaluokkaan tai poliittiseen ideologiaan; ne voivat olla pieniä tai suuria; vahvoja tai heikkoja; paikallisesti tai globaalisti järjestäytyneitä; nyky-yhteiskuntaan vastustavia tai kannattavia; traditionaalisia, moderneja tai postmoderneja; taantumuksellisia tai edistyksellisiä (Delanty 2003, 1-2). Tarkemmin yhteisö voidaan käsittää:

- 1) alueellisesti rajattavissa olevana yksikkönä,
- 2) sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkönä sekä
- 3) yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhteisyyttä osoittavien ilmiöiden yksikkönä.

Alueellinen yhteisötutkimus rajaa kohteekseen esimerkiksi kylän, kaupungin tai sen osan, yhdyskunnan tai muun alueellisesti rajatun tutkimuskohteen. Monissa kielissä yhteisö tiivistyykin juuri paikallisyhteisön käsitteeseen. (Lehtonen 1990, 16-17.) Lehtosen (emt, 10) mukaan yhteisö ilmenee *alueeseen* (tilaan) kiinnittyvänä *toiminnan* ja *tietoisuuden* yhdistelmänä, joka näyttäytyy siihen osallistuville ihmisille identiteettiä vahvistavana *vuorovaikutusjärjestelmänä*.

Nykyisin yhteisöä ei koeta niinkään maantieteellisenä, sosiaalisena, sosiologisena tai palvelu-

jen tuottamisen alueena, vaan pikemminkin moraalisen alueena, joka sitoo henkilöitä kestäviin suhteisiin toistensa kanssa. Yhteisö on modernissa moniyhteisöllisessä yhteiskunnassa jotain sellaista, jota yksilö voi käyttää. Yhteisöä voi käyttää suojaamaan yksilöitä toisiltaan, ja yksilö voi erotella yhteisöjä toisistaan eri elämänalueittensa mukaan. Yhteisö pyrkii sosiaalisella säätelyllä pitämään yllä jatkuvuuttaan. (Holmila 2001, 139-143.)

Hyypän (2002, 25-26) määritelmän mukaan yhteisön jäsenyys on tunne siitä, että kuuluu johonkin ja on henkilökohtaisissa suhteissa muiden yhteisön jäsenten kanssa. Jäsenyys myös muodostaa rajan yhteisöön kuulumattomiin. Raja luo turvallisuuden tunteen, mutta rajapintojen määrittelemisen ei aina ole yksinkertaista. Jäsenyys yhteisöön on merkityksellinen, sillä se tarjoaa yksilölle turvallisuutta ja mahdollisuuden samaistua yhteisöön tai sen jäseniin. Yhteisöllisyyden käänköpuolena pidetään syrjäytymistä. (Hyypä 2002, 99.)

Jauhaisen ja Eskolan (1994, 46) mukaan aikamme yhteisön ensimmäinen keskeinen piirre on *yhteisyyden kokemus*. Tietoisuus yhdistävästä asiasta luo yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhteisöön voi tuntea kuuluvansa toimimatta siinä, ja laajoissa yhteisöissä yhteisyys on usein vain jäsenten ajatuksissa. Esimerkiksi kyläyhteisöön kuuluminen ei välttämättä ole kovinkaan toiminnallista, mutta silti kyseessä on ihmisten merkitysmaailman näkökulmasta yhteisö. Lehtonen (1990, 23) erottaa kaksi yhteisyyden kehitysprosessia:

- 1) Yhteisyys vuorovaikutuksessa kehittyvänä ilmiönä, jolloin jäsenten ryhmäidentiteetti muotoutuu konkreettisen toiminnan seurauksena ja tuloksena voi olla toiminnallinen yhteisö.
- 2) Yhteisyys tietoisuudessa vahvistuvana yhteenkuuluvuuden tunteena, jonka tuloksena kehitty symbolista yhteisyyttä. Se voidaan ymmärtää ryhmäidentiteettiä vahvistavana tietoisuusmuotona.

Delantyn (2003, 1) mukaan käsitteenä yhteisö liittyy modernin maailman epävarmuuteen sekä haluun tuntea yhteenkuuluvuutta (*belonging*). Delanty (2003) nostaa esiin myös globalisaation ja internetin vaikutuksen yhteisöjen muutokseen 2000-luvulle tultaessa. Teknologian ansiosta yhteisöt eivät määriy enää perinteisesti paikan mukaan, vaan yhteisö voidaan ymmärtää kommunikaatioyhteisönä, joka perustuu uudentlaiselle yhteenkuuluvuudelle. Tämä uudentlainen yhteenkuuluvuuden tunne on ominainen modernille elämälle epävakaisissa, erittäin avoimissa ja hyvin individualisointuneissa ryhmissä. Globaalin ajan kommunikaatio ja

kulttuuriset rakenteet ovat avanneet lukuisia mahdollisuuksia yhteenkuuluvuuden tunteen saavuttamiselle perustuen esimerkiksi uskontoon tai elämäntapaan. (Delanty 2003, 3-4, 187.)

4.3 Sosiaalinen pääoma ja yhteisö

Sekä yhteisö että sosiaalinen pääoma ovat vaikeasti määriteltäviä ja äärimmäisen monitulkintaisia käsitteitä. Suuressa osassa kirjallisuutta molempiin käsitteisiin liitetään samankaltaisia elementtejä, kuten luottamus, yhteistyö ja vastavuoroisuus. (Colclough & Sitaraman 2005, 474.) Colclough & Sitaraman (emt, 475) kritisoivat Putnamia siitä, ettei tämä missään vaiheessa määrittele yhteisön käsitettä, vaan viittaa siihen vain sosiaalisen pääoman *käsitteellisenä serkkuna* (kts. Putnam 2000, 21). Useissa tutkimuksissa *yhteisö* ja *sosiaalinen pääoma* tulevat määritelmällisesti lähelle toisiaan ja toisinaan niitä käytetään jopa toistensa synonyymeina. Jos *sosiaalinen pääoma* ja *yhteisö* kuitenkin tarkoittavat samaa asiaa tai jos toinen käsitteistä jätetään määrittelemättä, ei niiden välille voi hahmottaa keskinäistä suhdetta. (Colclough & Sitaraman 2005, 474-475.)

Colclough & Sitaraman (2005) jaottelevat yhteisöt yksinkertaisiin (*simple*) ja kompleksisiin (*complex*). Yksinkertaiset yhteisöt ovat yleensä sidottuja paikkaan ja kooltaan kompleksisia yhteisöjä pienempiä. Yksinkertaiset yhteisöt ovat yhteisöjä, joihin yhteisön jäsenet valitsevat kuulua ja jakaa yhden ulottuvuuden jokapäiväisestä elämästä. Tämä yhteinen ulottuvuus voi olla esimerkiksi harrastus, vapaaehtoistyö tai muu kiinnostuksen kohde, joka muodostaa tärkeän osan jäsenensä elämästä. Kompleksinen yhteisö puolestaan sisältää usein useampia aspekteja jäsentensä elämästä – esimerkiksi työn, perheen ja ystävyysuhteet. Kompleksiset yhteisöt ovat isompia ja pysyvämpiä verrattuna yksinkertaisiin yhteisöihin. Esimerkkinä kompleksisesta yhteisöstä kirjoittajat käyttävät maahanmuuttajayhteisöjä. (emt, 478.)

Yleensä yhdistämme paikkaperusteiset yhteisöt siteisiin, jotka kehittyvät ajan myötä luottamuksen, vastavuoroisuuden, yhteisten kokemusten ja kiinnostuksen kohteiden varaan. Nämä ovat piirteitä, jotka eivät kaikki välttämättä ilmene sosiaalisen pääoman verkostoissa. Yhteisössä luottamus perustuu yhteisön jäsenyydelle – jaetulle tunteelle yhteisestä identiteetistä. Sosiaalinen pääoma puolestaan perustuu sille, että sosiaalisen verkoston jäsen täyttää tietyt odotukset, joita muilla verkoston jäsenillä on häntä kohtaan. Jos yhteisössä luottamus perustuu sille, *kuka olet*, sosiaalisen pääoman verkostoissa luottamus perustuu sille, *mitä voit tehdä* verkoston muiden jäsenten hyväksi. (Colclough & Sitaraman 2005, 491-492.)

4.4 Maaseudun nuoret ja paikallisyhteisö

Eräs tutkimukseni kannalta relevanteista näkökulmista on nuorten suhde omaan kotipaikkaansa. Rajaan tässä tutkielmassa yhteisön käsittämään nuorten kiinnittymistä omaan paikallisyhteisöön, erityisesti omaan oppilaitokseen ja kotikuntaan. Tässä mielessä tutkimukseni tulee siis lähelle alueellista yhteisötutkimusta.

Vuosina 1997 sekä 2002 Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa tehtyjen tutkimusten mukaan nuoret arvostavat kotipaikoissaan mahdollisuutta olla omissa oloissaan, puhdasta ja luonnonmukaista ympäristöä, hyvää ja turvallista kasvu-ympäristöä lapsille, parempaa mahdollisuutta pitää kotieläimiä kuin kaupungeissa sekä mahdollisuutta edullisempaan ja väljempään asumiseen kuin kaupungeissa. ”Maalaiselämän” perinteiden vaalimisella, talkoohengelillä ja kiinteällä yhteydellä naapureihin tai muihin kyläläisiin ei sen sijaan ole nuorille niin suurta merkitystä kuin muilla maaseudun suomilla eduilla. (Paunikallio 1997; Toivonen 2002.) Niin Paunikallion (1997) kuin Toivosen (2002) tutkimuksissa kolme tärkeintä maaseutu-asumisen etua olivat puhdas ja luonnonmukainen ympäristö, mahdollisuus olla omissa oloissaan sekä kasvu-ympäristön turvallisuus lapsille.

Eniten maaseudulla asuvia nuoria häiritsevät työpaikkojen vähäisyys tai niiden vähäinen valinnanvara, pitkät välimatkat ja hankalat kulkuyhteydet sekä kauppojen ja huvittelumahdollisuuksien vähäisyys. Myös toisten käyttämisen ja juoruilun yleisyys, kaupungeja alhaisempi palkkataso, matkojen hankaluus keskuksiin sekä nuorten kokoontumis- ja ajanviettotilojen puute ovat maaseudulla haittaavia tekijöitä yli puolella tutkimukseen osallistuneista nuorista. (Toivonen 2002, 96-96.)

Mahdollisuudet uralla etenemiseen ovat etusijalla nuorten tehdessä päätöksiä tulevasta asuinpaikastaan. Osa nuorista haluaa lähteä suuremmalle paikkakunnalle, mutta moni kokee olevansa pakkotilanteessa, koska työn tai koulutuksen vuoksi on muutettava pois kotiseudulta. Moni kuitenkin haaveilee mahdollisuudesta muuttaa tulevaisuudessa takaisin. (Paunikallio 1997.) Liikkuvuus ei kuitenkaan ole kaikissa tapauksissa paikallisen kiinnittymisen vastakohta. Nuorilla poismuuttaminen kotipaikkakunnalta ei välttämättä tarkoita siteiden katkaisemista kotiseutuun eikä kotiseutuun liittyvien paikallisten mielikuvien häviämistä. (Sireni 2000, 52.) Sinkkonen-Tolppi (2005, 29) toteaa, että kotiseudulle kiinnittyminen ilmenee nuorten kokemana sidoksena kotiseutuunsa sekä haluna säilyttää tämä sidos, vaikka muuttaisikin

muualle asumaan.

4.5 Sosiaalisen pääoman ja yhteisön käsitteet tässä tutkielmassa

Sinkkonen-Tolpin (2005, 104-105) mukaan sosiaalisen pääoman käsitteen käytössä on tärkeää tuntea ja tunnistaa käytetyn määritelmän lähtökohdat ja sen mahdollisesti tutkimukselle asettamat rajoitukset. Jotta tutkimustulokseksi ei tulisi pelkkä kehäpäätelmä, on sosiaalinen pääoma määriteltävä mahdollisimman tarkasti. Tässä tutkielmassa käytän sosiaalisen pääoman ”putnamilaista määritelmää”, jossa sosiaalinen pääoma on yhteisön käytössä oleva voimavara, joka koostuu sosiaalisista verkostoista, vastavuoroisuuden normeista ja luottamuksesta.

Koulusurmista puhuttaessa virtuaaliyhteisöt ovat olleet merkittävässä roolissa julkisessa keskustelussa. Etenkin Jokelan koulusurmien syitä etsittäessä internet ja virtuaaliyhteisöt nostettiin vahvasti esiin (esim. OM 2009; Hoikkala & Suurpää 2007). Tutkielman laajuuden huomioiden olen kuitenkin päättänyt tässä tutkielmassa rajata ulos virtuaaliyhteisöt ja kiinnittyä alueellisen yhteisötutkimuksen perinteeseen. Rajaan tässä tutkielmassa yhteisön käsittämään nuorten kiinnittymistä omaan paikallisyhteisöön, erityisesti omaan oppilaitokseen ja kotikuntaan. Lähteenmaan (2006, 58) tutkimusta mukailen, käytän tässä tutkielmassa termejä ”kotikunta” ja ”kotipaikka”. Kun nuoret puhuvat esimerkiksi paikkakunnan perinteistä tai ihmisten välisestä yhteisöllisyydestä, käytän analyysissäni Lähteenmaan tapaan termiä ”kotipaikka”, koska edellä mainitut seikat eivät ole asioita, joita kunta voisi järjestää. Kotipaikka on merkitykseltään syvempi, myös tunneulottuvuuden sisältävä käsite, kun taas kotikunta on hallinnollisempi termi.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Aineiston hankinta

Aineistona pro gradu -tutkielmassani toimivat eteläpohjalaisten, oppilaskuntatoiminnassa mukana olevien lukiolaisten ryhmähaastattelut. Talven ja kevään 2012 aikana otin yhteyttä yhdeksään eteläpohjalaisen lukioon ja kysyin mahdollisuudesta haastatella lukion oppilaskunnan hallituksen edustajia pro gradu -tutkielmaani varten. Usean lukion kanssa etenkin loppukeväästä ongelmaksi muodostuivat kuitenkin aikataulut; itselleni haastattelujen teko oli mahdollista vasta toukokuussa, mikä taas lukioissa oli lähestyvän kesän vuoksi äärimmäisen kiireistä aikaa. Lopulta sain myöntävän vastauksen haastattelupyyntöni kolmen eri lukion rehtoreilta ja oppilaskunnan edustajilta. Haastateltavia ryhmiä syntyi yhteensä viisi. Haastateltavien kokonaismäärä oli seitsemäntoista.

Haastattelut on siis tehty toukokuun 2012 aikana. Alkuperäisenä tavoitteena oli pitää ryhmien koko 3-4 henkilössä, mutta aikataulusvaikeuksien vuoksi ryhmien koot vaihtelivat kahdesta viiteen henkilöä. Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä iältään 16-18-vuotiaita. Haastatteluisissa käsiteltiin nuorten ajatuksia omasta kotikunnasta, Kauhajoen koulusurmien käsittelyä haastateltavien oppilaitoksissa sekä koulusurmien mahdollisia jälkivaikutuksia (haastattelu-runko, kts. liite 1). Kaikki haastattelut on nauhoitettu ja myöhemmin litteroitu.

Valitsin haastateltavakseni lukioikäisiä nuoria useastakin syystä. Kauhajoen koulusurmista oli haastatteluja tehdessä tullut kuluneeksi noin kolme ja puoli vuotta. Lukiota keväällä 2012 suorittaneet nuoret ovat Kauhajoen koulusurmien tapahtuessa olleet yläkouluikäisiä ja siten iällisesti eräs niistä ryhmistä, joiden selviytymisestä ja reaktioista koulusurmiin kannettiin eniten huolta. Etukäteen arvelin myös, että lukiota käyvät nuoret ovat asuneet samalla paikkakunnalla pidemmän aikaa ja että heille on täten muodostunut jonkinlainen käsitys omasta kotikunnasta yhteisönä. Tämän vuoksi jätin tarkasteluni ulkopuolelle ammattitutkintoa suorittavat nuoret, joille muutto toiselle paikkakunnalle opiskelujen vuoksi on huomattavasti yleisempää kuin lukiota käyville nuorille. Oppilaskuntatoiminnassa mukana olevia nuoria halusin haastatella siksi, että ennakko-olettamukseni mukaan ajattelin heidän omaavan luottamustehdänsä puolesta erityistä näkemystä ja tietämystä oman oppilaitoksensa opiskelijakunnasta yhteisönä. Tärkeimpänä syynä juuri nuorten valikoitumiselle tutkimuskohteeksi oli se, että

kaikesta nuorisoon liittyvästä keskustelusta huolimatta Kauhajoen koulusurmien vaikutuksesta juuri nuorisoon tai koulumaailmaan Etelä-Pohjanmaan alueella ei ole tehty tutkimusta.

5.2 Ryhmähaastattelu

Yksilöhaastattelu on ollut ihmistieteellisen tutkimuksen perusaineistonkeruumenetelmä jo vuosikymmenten ajan, kun taas ryhmähaastattelu on vakiinnuttanut paikkansa vasta viime aikoina. Erilaisen vuorovaikutuskontekstinsa vuoksi yksilöhaastattelut ja ryhmähaastattelut tuottavat erilaista aineistoa. Tyypillisesti yksilöhaastattelut keskittyvät haastateltavan henkilökohtaisiin käsityksiin ja mielipiteisiin haastattelun aiheena olevista asioista, ja haastattelijan asema vuorovaikutusta ohjaavana ja säätelevänä toimijana on keskeinen. Ryhmähaastattelussa osallistujat joutuvat muodostamaan kollektiivisesti jaettua ymmärrystä yksilöllisistä kokemuksista, käsityksistä ja uskomuksista, mikä edellyttää erilaisten mielipiteiden ja ajattelutapojen vertailua ja eroavaisuuksista käytävää neuvottelua. Perustellessaan omia näkemyksiään yksittäisen puhujan on otettava toisten osallistujien esittämät mielipiteet huomioon, oli hän niistä samaa mieltä tai ei. (Pietilä 2010, 210-215.)

Alasuutari (1999, 152) toteaa, että ryhmän vuorovaikutuksessa keskustelu usein kohdentuu käsittelemään sitä, mikä yksilöille on yhteistä ryhmän jäsenenä. Haastattelijan rooli vuorovaikutuksen ohjaajana ja säätelijänä on vähäisempi kuin yksilöhaastatteluissa, mikä puolestaan antaa tutkijalle mahdollisuuden tutkia termejä, käsitteitä, hahmottamistapoja ja argumentaatiota, joiden puitteissa ryhmä toimii ja ajattelee kulttuurisena ryhmänä. Alasuutarin (emt, 152) mukaan ryhmäkeskustelussa on kyse siitä, mikä yksilöille on yhteistä ryhmän jäsenenä, eikä niinkään yksilöllisistä eroavaisuuksista ja subjektiivisista tuntemuksista.

Ryhmähaastattelussa vetäjä ei itse aktiivisesti osallistu aiheesta käytävään keskusteluun vaan keskusteluvastuu tietoisesti siirretään osallistujien hartioille. Vuorovaikutuksen kannalta ryhmähaastattelun olennainen piirre on se, ettei puhetta usein osoiteta vain haastattelijalle vaan myös muille osallistujille. Ryhmähaastattelussa vuorovaikutus rakentuu suurilta osin osallistujien väliselle vuorovaikutukselle haastattelijalle annettujen vastausten sijaan. Osallistujat saattavat kysellä toisiltaan tarkentavia kysymyksiä, vastustaa toistensa näkemyksiä, johdattaa keskustelua oma-aloitteisesti uusiin aiheisiin, korostaa joitakin näkökulmia ja tulkintatapoja ja samanaikaisesti vaieta toisista. Aiheina ryhmähaastatteluissa ovat henkilökohtaisten

teemojen sijasta usein yleisemmät, ei-henkilökohtaiset aiheet. Ryhmässä on myös yleisesti helpompaa esittää kriittisiä näkemyksiä erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä ja instituutioista. Siksi ryhmähaastatteluissa yksittäistä osallistujaa koskeva paine esittää haastattelijalle ”oikeita vastauksia” on pienempi, mikä tuottaa moniäänisyyttä vuorovaikutukseen. (Valtonen 2005, 217-227.)

Heikkilän (2008, 294) mukaan ryhmähaastattelu soveltuu selvittämään sitä, kuinka tietyistä ilmiöistä erilaisissa ryhmissä puhutaan. Menetelmänä ryhmähaastattelu on parhaimmillaan, kun halutaan tutkia sitä, millaisia arvoasetelmia, mielipiteitä tai puhetapoja erilaiset ryhmät tuottavat erilaisista teemoista - mitkä näistä pääsevät esille ja mitkä jäävät piiloon. Ryhmähaastattelututkimukset auttavat myös kartoittamaan niitä ihmisryhmiä, jotka ovat vaarassa jäädä kysely- tai muiden tutkimusten ulkopuolelle. (Heikkilä 2008, 294, 303.)

Tutkimussuunnitelmaa kirjoittaessa suunnittelin yksilöhaastattelujen tekoa, mutta lopulta päädyin ryhmähaastatteluihin. Suurin syy tälle oli se, että useat haastattelukysymykseni käsitelivät tapahtumia usean vuoden takaa. Muistinvaraisia asioita käsiteltäessä ajattelin ryhmähaastattelun olevan lopulta yksilöhaastattelua hedelmällisempi metodi. Tutkimuksessani tarkastellaan yhteisöä, joten myös kytkös yhteisöön tukee yhteisöllistä tiedon tuottamisen tapaa. Ryhmähaastattelussa saatetaan myös saada tietoa perinteistä yksilöhaastattelua enemmän: osallistujat voivat yhdessä muistella, herättää muistikuvia sekä tukea ja rohkaista toisiaan. Tämän vuoksi ryhmähaastattelussa unohtaminen ja väärin ymmärtäminen on yksilöhaastatteluja vähäisempää. Toisaalta ryhmässä henkilö voi kertoa joistakin asioista hyvinkin eri tavalla kuin haastattelijalle kahden kesken. (Eskola & Suoranta 1998, 95-97.)

Ryhmähaastatteluun metodina liittyy kuitenkin myös ongelmia. Vuorovaikutusta määrittävät ryhmähaastattelutilanteessa paitsi ryhmän keskinäiset (valta)suhteet niin myös koko ryhmän oletettavasti hierarkkinen suhde tutkijaan. Jokainen haastateltava myös reagoi sosiaalisiin tilanteisiin yksilöllisesti ja vastaavasti erilaisten yksilöiden muodostamat ryhmät luovat erilaisia vuorovaikutustilanteita, mikä tekee jokaisesta ryhmätilanteesta erilaisen ja ainutlaatuisen. Paljon erilaisia pääomia hallitsevilla keskustelijoilla on suurempi todennäköisyys poiketa keskustelun ryhmäkonsensuksesta kuin toisinpäin. Yksilölle on helpompi olla jyrkästi ja osin provosoivasti eri mieltä, jos hallussa on tarpeeksi kulttuurista itsevarmuutta. (Heikkilä 2008, 296-302.)

Metodikirjallisuudessa käytetään sekä käsitteitä *ryhmäkeskustelu* että *ryhmähaastattelu*.

Osassa metodikirjallisuutta näitä termejä käytetään toistensa synonyymeina, osassa puolestaan tehdään niiden välille selkeä ero. Esimerkiksi Valtonen (2005) tekee eron ryhmäkeskustelun ja ryhmähaastattelun välille. Valtosen (2005, 223-224) mukaan ryhmähaastattelussa vuorovaikutus painottuu vetäjän ja kunkin osallistujan välille: ryhmän vetäjä tekee tavallaan yksilöhaastatteluja ryhmätilanteessa esittäen tietyn kysymyksen vuorotellen kaikille osanottajille. Näin hän pitää vuorovaikutuskontrollin itsellään eikä rohkaise osallistujia keskustelemaan teemasta keskenään. Ryhmäkeskustelussa vetäjä taas pyrkii tietoisesti saamaan aikaan osallistujien välistä vuorovaikutusta. (emt, 223-224.) Tekemäni ryhmähaastattelut eivät ole Valtosen määritelmän mukaan puhtaasti kumpaakaan. Koen, että haastattelutilanteissa tilanne eli jatkuvasti ollen välillä haastattelumaisempi ja välillä keskustelumaisempi. Tietyt kysymykset saivat haastattelutilanteissa aikaan selkeästi enemmän keskustelua haastateltavien välillä ja haastattelijan rooli jäi pieneksi. Osa kysymyksistä puolestaan oli sellaisia, että haastateltavat vastasivat niihin yksitellen eikä keskustelua aiheesta syntynyt haastateltavien välillä. Eroja oli myös ryhmien välillä; kahden henkilön ryhmää haastatellessa tilanne oli haastattelumaisempi, viiden henkilön ryhmää haastatellessani puolestaan keskustelumaisempi. Oli mielenkiintoista huomata, miten viiden henkilön ryhmässä esiin tuli myös kaikkein kriittisintä keskustelua haastattelun teemoista. Kun haastattelu oli keskustelumaisempaa ja kulki vapaampana haastattelijan ohjauksesta tilaa tuli myös kriittisemmille näkemyksille.

5.3 Haastattelujen kulku

Haastattelut toteutettiin ryhmissä käyttäen puolistrukturoitua teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa edetään yksityiskohtaisten kysymysten sijasta tiettyjen keskeisten teemojen varassa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48). Teemahaastattelulta puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Pysin tosin haastatteluissa lopulta melko uskollisena tekemälleni haastattelurungolle. Useimpien ryhmien kanssa kävimme teema-alueet ja kysymykset läpi samassa järjestyksessä.

Haastattelut suoritettiin haastateltavien oppilaitoksissa. Koska haastattelut suoritettiin päiväsaikaan keskellä viikkoa ja jokaisen ryhmän haastateltavat kävivät samaa lukiota, tuntui luontevalta suorittaa haastattelut koulun tiloissa, vaikka metodikirjallisuudessa nuorten haastatte-

leminen koulussa ja kouluaikana nähdäänkin osittain ongelmallisena. Pahimmassa tapauksessa haastattelu saattaa olla vain tapa päästä pois tunneilta, ja vastaaminen on sen mukaista: ylimalkaista ja lyhyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 132.) En kuitenkaan kokenut koulua omien haastateltavieni kanssa ongelmalliseksi ympäristöksi. Kaikki haastateltavani olivat omissa oppilaitoksissaan aktiivisia toimijoita, joten heille oli luontevaa toimia koulun sisällä ja he olivat myös tottuneet keskustelemaan ja ottamaan kantaa koulua koskeviin asioihin. Haastattelujen suorittaminen oppilaitoksissa helpotti myös käytännön järjestelyjä. Erityisesti pienemmällä paikkakunnilla sopivan haastattelutilan löytäminen oppilaitosten ulkopuolelta olisi ollut vaikeaa. Haastattelutilat olivat oppilaitosten tiloissa sijaitsevia luokkia, haastatteluympäristö oli aina rauhallinen ja hiljainen.

Ensimmäistä haastattelua tehdessäni tilanne oli sekä itseni että haastateltavien osalta melko jännittänyt. En ollut aiemmin tehnyt tutkimushaastattelua, joten epäilyt omista kyvyistä haastattelijana sekä oman haastattelurungon toimivuudesta heijastuivat yleiseen ilmapiiriin. Myöhemmin haastattelutilanteita arvioidessani ja haastattelunauhoituksia kuunnellessani huomasin, että ensimmäiseen haastatteluun liittyvästä alkujännityksestä päästyäni jokainen haastattelu tuntui käyvän edellistä helpommaksi ja keskustelu haastateltavien kanssa luontevammaksi. Jälkikäteen ajateltuna olisin voinut saada ensimmäisestä haastattelusta enemmän irti, jos tilanne olisi ollut rennompaa. Kuitenkin myös ensimmäisellä haastattelukerralla syntyi mielenkiintoista keskustelua ja se täyttää hyvin paikkansa aineistossa.

Ryhmähaastattelussa erilaiset ryhmäkoonpanot vaikuttavat osaltaan ryhmän vuorovaikutuksen luonteeseen. Keskustelun lähtökohtatilanne on erilainen riippuen siitä, ovatko kyseessä toisilleen tuntemattomat osallistujat, tutut työtoverit tai esimerkiksi naapuruston puolittut henkilöt. (Valtonen 2005, 229.) Tekemissäni haastatteluissa jokaisen ryhmän jäsenet tunsivat toisensa etukäteen koulun ja oppilaskuntatoiminnan piiristä, mikä teki haastattelutilanteista yleisesti ottaen melko välittömiä. Osassa ryhmistä oli mukana myös haastateltavia, jotka olivat haastattelutilanteessa erityisen avoimia ja puheliaita. Tällaiset haastateltavat koin haastattelijana äärimmäisen hyödyllisiksi, sillä he tekivät haastattelutilanteesta yleisesti ottaen ilmapiiirtään rennomman ja luontevamman. He myös rohkaisivat omalla avoimuudellaan muitakin haastateltavia keskustelemaan.

Haastattelutilanteessa ryhmän koolla oli lopulta merkittävä vaikutus sille, millaista ryhmän sisäinen vuorovaikutus ja ryhmän vuorovaikutus haastattelijan kanssa oli. Haastattelutilan-

teessa, jossa haastateltavia oli kaksi, haastattelijat vastasivat pääasiallisesti vuorotellen kysymyksiin ja tilanne tuntui pitkälti siltä kuin olisi tehnyt kahta yksilöhaastattelua rinnakkain. Viiden haastateltavan ryhmän jäsenten välinen keskustelu puolestaan kävi välillä hyvinkin vilkkaana, eikä haastattelijan juurikaan tarvinnut puuttua keskustelun kulkuun. Toisaalta litterointivaiheessa viiden henkilön ryhmän haastattelun litterointi oli välillä haastavaa. Jälkeenpäin ajateltuna toimivin ratkaisu olisi varmasti ollut haastattelutilanteen kuvaaminen, jolloin litteroidessa olisi ollut huomattavasti helpompaa seurata sitä, kuka milloinkin haastattelutilanteessa puhuu.

5.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Pääasiallisena metodinani litteroitujen haastatteluiden analyysissa on laadullinen, teoriaohjaava sisällönanalyysi, joka nojautuu Robert Putnamin sosiaalisen pääoman teoretisointiin sekä yhteisön käsitteeseen. Teoriakehyksenä sisällönanalyysi on väljä ja sen voikin nähdä olevan tavalla tai toisella useimpien laadullisen tutkimuksen analyysimuotojen pohja. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 91.) Sisällönanalyysissa etsitään tekstin merkityksiä ja pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä sanallisesti sekä järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen; hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Analyysin tarkoitus on luoda selkeyttä aineistoon, jotta sen pohjalta voitaisiin tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja lopulta kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Laadullisessa aineistossa analyysia tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 104-108.) Alasuutari (1999, 44) kuvaa laadullisen aineiston analyysia *arvoituksen ratkaisemiseksi*; tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden perusteella tulisi tehdä merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Grönforsin (1982, 161) mukaan sisällönanalyysilla saadaan kerätty aineisto järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten, mutta yksinomaan sen avulla ei voi tehdä johtopäätöksiä. Usein sisällönanalyysilla tuotetusta tutkimustuloksesta näkyikin analyysin keskeneräisyys. Sisällönanalyysin haasteellisuutena pidetään sitä, miten tutkija onnistuu pelkistämään aineiston ja

muodostamaan siitä kategoriat niin, että ne kuvaavat mahdollisimman luotettavasti tulkittavaa ilmiötä. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10-11.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tämä pyritään välttämään keskusteluttamalla aineistoa aiemman tutkimuksen sekä käsitteellisen viitekehyksen kanssa.

Laadullinen sisällönanalyysi voidaan jakaa induktiiviseen (yksittäisestä yleiseen) ja deduktiiviseen (yleisestä yksittäiseen) analyysiin. Sisällönanalyysi jakautuu induktiivinen-deduktiivinen-jaottelua mukailleen aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Teoriaohjaava analyysi sijoittuu aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välimaastoon eikä se ole automaattisesti lähempänä induktiivista tai deduktiivista päättelyä. Teoriaohjaavan analyysin sijaintiin induktiivinen-deduktiivinen-akselilla vaikuttaa se, missä vaiheessa analyysia tutkija ottaa teorian ohjaamaan päättelyä. Mitä nopeammin analyysin alussa tutkija tämän tekee, sitä lähempänä deduktiivista päättelyä ollaan. Toisaalta mitä lähempänä päättelyn loppua ollaan ennen kuin tutkija ottaa teorian päättelyään ohjaamaan, sitä lähempänä induktiivista päättelyä ollaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 100.)

Teoriaohjaava analyysi sisältää teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysi ei suoraan pohjautu teoriaan tai teoria voi olla apuna analyysia tehtäessä. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta aikaisemman tiedon ohjatessa tai auttaessa analyysia. Analyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan enemmänkin uusia ajatusuria aukova. Ajatteluprosessissa vaihtelevat valmiit mallit ja aineistolähtöisyys, joita pyritään yhdistelemään. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96-99.)

5.5 Tutkielman aineisto

Tämän tutkielman aineisto koostuu viidestä ryhmähaastattelusta. Haastatteluryhmien koko vaihteli kahdesta viiteen henkeä. Haastateltavissa oli 5 miestä ja 12 naista. Haastateltavat toimivat kaikki oman oppilaitoksensa oppilaskunnan hallituksessa. Haastateltavat asuivat neljällä eri paikkakunnalla Etelä-Pohjanmaalla: seitsemän haastateltavaa kunnassa A, kolme kunnassa B, viisi kunnassa C ja kaksi kunnassa D. Haastattelupaikkakunnat ovat kaikki perinteistä viljelymaaseutua edustavia, 8 000-12000 asukkaan kuntia. Kahdelta haastattelupaikkakunnalta on myös Kauhajoen koulusurmien uhreja kotoisin.

Taulukko 1. Haastateltujen ryhmien kokoonpanot

Ryhmät ja kunnat	Haastateltavien ikä ja sukupuoli
Ryhmä 1 (Kunta A)	A1 17v M A2 16v N A3 16v M A4 18v N
Ryhmä 2 (Kunta A)	A5 17v M A6 16v N (perhe muuttanut kuntaan A haastateltavan ollessa alle vuoden ikäinen) A7 18v N
Ryhmä 3 (Kunta B)	B1 17v M B2 17v N B3 17v N
Ryhmä 4 (Kunta C)	C1 17v N (asuu kunnassa D) C2 16v N
Ryhmä 5 (Kunta C)	C3 18v N C4 17v N C5 17v M (asuu kunnassa D) C6 18v N (asunut kunnassa C hieman yli vuoden) C7 17v N

Seitsemästätoista haastateltavasta viisitoista oli asunut koko elämänsä nykyisessä kotikunnassaan. Vain haastateltavat A6 ja C6 ovat kotoisin muualta kuin nykyisestä kotikunnastaan.

5.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kaikkeen tutkimukseen liittyy eettisiä ratkaisuja. Kuten Hirsjärvi ym. (2004, 26) toteavat, jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Tutkimuskohteen tai -ongelman valinnassa kysytään, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Ihmistieteissä joudutaan eettisten kysymysten eteen tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Haastattelussa ollaan suorassa kontaktissa tutkittaviin, mikä tekee eettisistä ongelmista erityisen monitahoisia.

(Hirsjärvi & Hurme 2001, 19.)

Koulusurmien kaltaiset väkivaltaiskut ovat äärimmäisen järkyttäviä tapahtumia, joilla on kauaskantoisia vaikutuksia niin oppilaitoksissa kuin paikallisyhteisöjen tasolla. Nämä vaikutukset näkyvät erityisesti lasten ja nuorten koulumaailmassa (esim. Ala-Aho 2011; Punamäki ym. 2011). Tutkimusaiheeni arkaluontoisuuden vuoksi tutkimuseettiset kysymykset ovat olleet keskeinen osa tämän pro gradu -työn tekoa tutkimussuunnitelman teosta saakka. Jo tutkimusta suunnitellessa itselleni oli selvää, että tutkimusintressinäni tulee olemaan yhteisö laajemmin, ei itse tapahtumakoulu tai Kauhajoen kunta. Tahdoin tutkia nuoria, joilla ei ole suoraa yhteyttä tapahtumiin tai Kauhajoen koulusurmien uhreihin. Se ei poista tutkimuseettisiä kysymyksiä työni keskiöstä, mutta tekee tutkimuksesta eettisesti vähemmän ongelmallista kuin suoraan traumatisoituneiden, esimerkiksi tapahtumakoulun opiskelijoiden, haastattelu.

Kun tutkimus kohdistuu ihmisiin, on erityisesti selvitettävä, miten henkilöiden suostumus hankitaan, millaista tietoa heille annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa sisältyy (Hirsjärvi ym. 2004, 26). Kvale (1996, 109) nostaa haastattelututkimuksen etiikkaa pohdittaessa esiin suostumuksen (*consent*), luottamuksellisuuden (*confidentiality*) ja seuraamukset (*consequence*). Lähetin tutkimusta aloittaessa sähköpostiviestin yhdeksälle eteläpohjalaiselle lukiolle, joilta tiedustelin mahdollisuudesta haastatella lukion oppilaskunnan hallituksen jäseniä pro gradu -työtäni varten. Viestissä kerroin lyhyesti työni aiheen sekä haastattelutilanteessa käsiteltävät teemat. Lähetin viestin joko oppilaskunnasta vastaavalle opettajalle, jos tällainen oli oppilaitoksen kotisivuilla nimetty, tai lukion rehtorille. Tämän jälkeen oppilaskunnan vastaava opettaja tai rehtori tiedusteli oppilaskunnan hallituksen jäseniltä, tahtovatko he osallistua tutkimukseeni. Haastattelua varten on siis saatu sekä koulua edustavan tahon että haastateltavien itsensä suostumus. Ennen haastatteluiden alkua kerroin haastateltaville mitä tarkoitusta varten haastattelut tulevat, kerroin haastattelujen kulusta sekä annoin omat yhteystietoni. Olin tulostanut haastateltaville lyhyen infopaketin, missä kerroin lyhyesti tutkimukseni tarkoituksesta, haastateltavien oikeudesta kieltää jälkikäteen itseään koskevan materiaalin käyttö sekä siitä, että jokainen haastateltava pysyy lopullisessa tutkielmassa anonyymina.

Koska haastateltavistani suurin osa oli haastatteluhetkellä alaikäisiä, nousi haastatteluja suunnitellessa esiin kysymys siitä, tulisiko haastateltavien saada haastattelua varten huoltajan suostumus. Niemisen (2010, 37) mukaan lasten ja nuorten tutkimuksessa ollaan yleisesti käy-

tetty joko 12 tai 15 vuoden ikärajaa. Toisinaan on lähdetty siitä, että 12 vuotta täyttäneet voivat osallistua luottamukselliseen tutkimushaastatteluun ilman, että siihen on pyydetty vanhempien suostumusta. Joissakin tutkimuksissa on lähdetty siitä, että 15 vuotta täyttäneen tutkimukseen ei enää tarvita huoltajan suostumusta. Kuten Nieminen (emt, 36-37) toteaa, ikärajoja ei tulisi kuitenkaan noudattaa mekaanisesti, vaan kunkin lapsen tai nuoren oma kypsyys on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon. Haastateltavista nuorimmat olivat haastatteluhetkellä 16-vuotiaita, joten päädyin lopulta siihen tulokseen, että oppilaskunnasta vastaavan opettajan tai koulun rehtorin sekä haastateltavien itsensä suostumus haastatteluun riittää.

Tutkimukseni sijoittuu maantieteellisesti Etelä-Pohjanmaalle. Tein haastattelujen jälkeen päätöksen siitä, että jätän tässä tutkielmassa mainitsematta haastattelupaikkakuntien nimet. Haastatteluissa käsiteltiin myös hyvin sensitiivisiä aiheita ja koululaitosta sekä haastateltavien entisiä ja nykyisiä oppilaitoksia ajoittain hyvinkin kriittiseen sävyyn. Jokainen haastattelu- paikkakunta on verrattain pieni ja jokaisella näistä paikkakunnista on vain yksi lukio. Koska oppilaskuntien hallitukset ovat myös pieniä ja osasta paikkakuntia sain haastateltavaksi koko hallituksen, vaarantaisi paikkakuntien nimeäminen haastateltavien anonymiteetin. Kuten Nieminen (2010, 16) toteaa, tutkimukseen osallistuminen ei saisi hankaloittaa siihen osallistuvien nuorten elämää, eivätkä sen tulokset vahingoittaa nuoria.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa minkäänlaisia yksiselitteisiä ohjeita. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskustelussa nousevat hyvin nopeasti esiin kysymykset totuudesta ja objektiivisesta tiedosta (Tuomi & Sarajärvi 2000, 134). Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että tutkijan henkilökohtaiset ominaisuudet väistämättä vaikuttavat tutkimukseen, koska tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsejä (emt, 136). En usko, että olisin tarttunut tähän tutkimusaiheeseen, jos itselläni ei olisi eteläpohjalaisia juuria ja sitä kautta kiinnostusta alueen yhteisöllisyyteen.

Omaksi edukseni haastattelijana uskon olleen sen, että en ole merkittävästi haastateltavia vanhempi. Uskon, että nuorten haastateltavien on keskimäärin helpompi puhua haastattelijalle, joka on iällisesti luultavasti lähempänä heidän isosisaruksiaan kuin vanhempiaan. Uskon myös, että omasta eteläpohjalaisesta taustastani oli hyötyä nuoria haastatellessa; haastateltavien puheessa vilisevät murre sanat ja maantieteelliset paikat olivat itselleni suurelta osin entuudestaan tuttuja. Toisaalta Etelä-Pohjanmaan tuttuus aiheuttaa myös sitä, että koska minulla on henkilökohtainen side alueeseen, en pysty koskaan suhtautumaan siihen yhtä neutraalisti

kuin mitä kenties muualta kotoisin oleva henkilö pystyisi. Tiedostin jo tutkimusprosessin alussa sen, että omaa kotiseutua tutkittaessa vastaan tulee luultavasti asioita, joista omaan myös henkilökohtaisen mielipiteen. Oma taustani saattaa vaikuttaa aineiston tulkintaan, mutta uskon kuitenkin, että tutkijan roolissa pysyn riittävän neutraalina, eikä vaaraa tulkinnan vintoutumisesta ole.

Kaikkea tutkimusta lasten ja nuorten kanssa ohjaavat käsitykset lapsuudesta ja nuoruudesta. Se, minkälaisena ajanjaksona lapsuus ja nuoruus nähdään, suuntaa myös tutkijan eettisiä valintoja ja tutkimuksen toteutusta. (Vehkalahti ym. 2010, 15.) Itselläni oli tietynlaisia ennakkoolettamuksia siitä, mitä nuoret tulisivat sanomaan ja nämä ennakkoolettamukset pohjautuivat vahvasti siihen, että olen myös itse ollut Etelä-Pohjanmaalla asuva nuori. Eniten huomasin yllätyväni nuorten yhteisöllisyydelle antamista positiivisista merkityksistä, sillä itse näin teini-ikäisenä eteläpohjalaisen yhteisöllisyyden huomattavasti negatiivisemmassa valossa kuin mitä suurin osa haastateltavistani. En kuitenkaan koe, että tämä olisi ohjannut omaa käytöstäni ja sanavalintojani haastattelutilanteessa, päinvastoin. Sen jälkeen kun olin havahtunut omiin ennakkooletuksiini, kiinnitin erityistä huomiota siihen, että pysyisin niin haastattelutilanteessa kuin haastatteluaineistoa analysoidessa mahdollisimman neutraalina.

Haastatteluja analysoidessa on tärkeä muistaa, että haastateltavani eivät ole edustava otos omasta ikäluokastaan, vaan haastateltavakseni on valikoitunut joukko korkean sosiaalisen pääoman omaavia nuoria, jotka ovat omassa yhteisössään aktiivisia toimijoita ja omaavat samanlaisen koulutustaustan. Haastattelujen sisältö olisi varmasti ollut erilainen, jos haastateltavina olisi ollut esimerkiksi nuoria, joilla ei ole lainkaan peruskoulun jälkeistä koulutusta tai nuoria, jotka eivät ole mukana vastaavanlaisissa luottamustoimissa.

6 KOULUSURMIEN YHTEISÖLLISET VAIKUTUKSET

Tässä luvussa tarkastelen haastattelemieni nuorten puhetta omasta kotipaikasta sekä Kauha-joen koulusurmien jälkivaikutuksista. Aluksi käsittelen haastateltavien kanssa käytyä keskustelua heidän kotipaikastaan yhteisönä sekä sen positiivisista ja negatiivisista puolista. Luvussa 6.2. käsittelen reaktioita koulusurmiin sekä kriisin jälkeisiä toimenpiteitä haastateltavien oppilaitoksissa. Kolmannessa alaluvussa käyn läpi nuorten kokemuksia koulusurmien mahdollisista pidempiaikaisista vaikutuksista nuorten keskinäisiin sekä nuorten ja aikuisten väliin sosiaalisiin suhteisiin. Katkelmat haastatteluista olen merkinnyt kursiivilla. Analyysivaiheessa haastateltujen anonymiteetin suojaamiseksi on häivytetty sellaiset tilannekohtaisuudet, mistä haastateltavat olisivat mahdollisesti tunnistettavissa.

6.1 Haastateltavien ajatuksia omasta kotipaikasta

Haastattelun aluksi pyysin haastateltavia kuvailemaan omaa kotikuntaansa muutamalla adjektiivilla (haastattelurunko, kts. liite 1). Kaikissa kolmessa kunnassa esille tulleet adjektiivit olivat hyvin samankaltaisia. Pääasiallisesti omaan kotipaikkaan liitettiin positiivisia merkityksiä. ”Pieni” ja ”turvallinen” olivat useimmiten haastateltavien puheessa esille tulleet adjektiivit. Oman kotipaikan yhteisöllisyyttä kuvattiin positiivisia merkityksiä sisältävillä adjektiiveilla, esimerkiksi sanoilla ”läheinen” ja ”tiivis”.

Jokaisessa haastatteluryhmässä mainittiin pitkät välimatkat ja huonot kulkuyhteydet sekä joukkoliikenteen heikko taso yhtenä olennaisimmista negatiivisista puolista omassa kotikunnassa. Myös harrastusmahdollisuuksien vähäisyys tuotiin esille oman kotikunnan negatiivisena puolena. Nämä seikat mainitaan myös Toivosen (2002, 96) tutkimuksessa eräänä keskeisimmistä nuorten kokemista maaseutuasumisen negatiivisista puolista. Toisaalta harrastusmahdollisuuksien vähäisyys myös hyväksytään osaksi pienellä paikkakunnalla asumista. Kuten haastateltava B1 toteaa:

”Ihan hyvät virkistysmahdollisuudet täällä kumminkin on, mutta sillee tää on kummiski pieni kunta, nii et ne on sitte pieniä ne virkistysmahdollisuudetki.”

Haastateltavat käyttivät kotipaikoistaan myös termejä ”vähä juntti”, ”juntila” ja ”tuppuky-

lä”. Useaan otteeseen haastateltavat ironisoivat kotipaikkaansa, puhuivat keskustan ”traktoriuuhkista” ja siitä, miten omassa kunnassa ei ole kauppoja, mutta ”Halpa-Hallista saa vaatteita”.

Paunikallion (1997) mukaan mahdollisuudet edetä uralla ovat etusijalla maaseudun nuorten tehdessä päätöksiä tulevasta asuinpaikastaan. Keskusteltaessa tulevaisuudensuunnitelmista myös haastateltavani ilmoittivat hakeutuvansa lukion jälkeen pois kotikunnastaan opiskeluiden vuoksi. Osa haastateltavista toivoi muuton pois nykyisestä kotipaikastaan olevan lopullinen. Kuten haastateltava B2 luonnehti:

”Ei täs sinänsä oo mitää vikaa, mut tää on niin nähty paikka ... En osaa kuvitella, että asuisin täällä koko elämäni... Jos mä en olis täällä ennen asunu, niin kyllä mä sitte voisin tänne tulla, mut täällä on kaikki niin nähty et ... Et ei jaksa kiinnostaa.”

Työpaikkojen vähäisyys, tylsyys ja tekemisen puute ovat haastateltavien mukaan merkittävimpiä syitä hakeutua pysyvästi muualle asumaan. Kaupunkiin muuttamisen toivotaan tarjoavan vapaa-ajanviettomahdollisuuksia sekä myöhemmin mahdollisesti työmahdollisuuksia laajemmalla skaalalla. Harva haastateltavista kuitenkaan tahtoo sulkea kokonaan pois mahdollisuuden palata takaisin entiseen kotipaikkaan opiskelujen jälkeen. Haastateltavan C7 mukaan:

”Itellä ainaki se et nyt pois täältä, et rupee tavallaan kyllästyttää ja seinät kaatuu päälle, mut on se mahdollisuus siellä kuitenkin vielä sit palata tänne.”

Toisaalta kaupunkiin muuttaminen näyttäytyy myös suurena elämänmuutoksena, jonka seurauksia on vielä hankala arvioida. Haastateltava A4 toteaa:

”Sitä ei niinku tiedä, et mimmosta on asua kaupungissa ku aina asunu täällä, et ainaki ku menee opiskelemaan niin saa kokemusta siitä, et onko siellä kaupungis niin mukava sitte asua ku mitä kuvittelis, et sitte voi niinku päättää et haluaako maalla vai suu-remmas kaupungis asua, ja riippuu vähä työtilanteesta, mistä löytää töitä.”

Osa haastateltavista puolestaan toivoi, että voisi opiskelujen päätyttyä muuttaa takaisin entiseen kotikuntaan tai sen lähialueelle. Takaisin houkuttelevat ennen kaikkea perhe ja ystävät, tuttu ja turvallinen elinympäristö sekä yhdellä haastateltavalla mahdollisesti suvussa kulkeva maatala. Hyviksi puoliksi Etelä-Pohjanmaalla asumisessa mainittiin erityisesti toisista välit-

täminen ja turvallisuus. Suurelle osalle haastateltavista ajatus muuttamisesta takaisin liittyikin perheen perustamiseen ja siihen, että halutaan tarjota omille lapsille tulevaisuudessa turvallinen kasvuympäristö. Haastateltavien puheessa pieneen kuntaan yhdistyy turvallisuus, suurempiin kaupunkeihin taas turvattomuus. Kuten haastateltava A5 toteaa:

”Kyllä mä ainaki oon aatellu, että kyllä mä niinku varmaan Pohjanmaalla asun sitte, et opiskelemaan mä nyt lähdän jonneki kauemmaksi, mut luultavasti on kumminki tämmönen pienempi paikkakunta semmonen mun juttu (...) Ja mun mielestä tää on semmonen aika turvallinen asuinalue, tai että en mä ainakaan haluaisi perheeni kanssa, jos mulla ois lapsia, niin asua mihnää suurkaupungissa, että mun mielestä tää on kivempi.”

Vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen mukaan nuorten eniten arvostamat seikat maaseudulla asumisessa ovat mahdollisuus olla omissa oloissaan, puhdas ja luonnonmukainen ympäristö sekä maaseudun lapsille tarjoama hyvä ja turvallinen kasvuympäristö. Maaseudulla asumisen haitoiksi nuoret mainitsevat työpaikkojen vähäisyyden ja riittämättömän valinnanvaran, pitkät välimatkat ja hankalat kulkuyhteydet sekä kauppojen ja huvittelumahdollisuuksien vähäisyyden. (Toivonen 2002, 7.) Tekemissäni haastatteluissa esille tulleet maaseudun positiiviset ja negatiiviset puolet olivat hyvin samankaltaisia kuin aiemmissakin tutkimuksissa (esim. Paunikallio 1997; Toivonen 2002) esille tulleet. Haastateltavat arvostavat omalla paikkakunnallaan asumisessa erityisesti yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta; vain puhdasta ja luonnonmukaista ympäristöä ei mainittu yhdessäkään haastatellussa ryhmässä. Luonnosta ja ympäristöstä mainittiin Etelä-Pohjanmaalle leimallisiksi nähdyt lakeudet ja Kyrönjoki, mutta muuten haastateltavat eivät maininneet luontoa omaa kotipaikkaansa kuvaillessaan.

Haastateltavien mukaan pienellä paikkakunnalla kaikki tuntevat toisensa. Haastateltavien kotipaikoissa yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunteet rakentuvat toisten ihmisten tuttuudelle; Colcloughin ja Sitaramanin (2005, 491-492) analyysia mukaillen sille, *kuka olet*. Haastateltavan A6 mukaan paikkakunnalla A *”kaikki tuntee ainaki naamasta vähintään tietää nimestä, vaikkei tuntiskaa henkilökohtaisemmin”*. Haastateltava A6 tiivistää pienellä paikkakunnalla koetun yhteisöllisyyden seuraavasti:

”Ja mitä mä oon ainaki huomannu, et jössain Seinäjoella kun on tappeluita tyyliin, niin yleensä [kunnan A asukkaat] puolustaa toisiansa, et niinku jos on joku kavveri jotaki niin heti ollaan et joo, että ”samalta paikkakunnalta.”

Katkelma antaa hyvän esimerkin vahvasta *yhdistävän sosiaalisen pääoman tasosta*. Yhdistävä sosiaalinen pääoma viittaa siteisiin, joiden myötä aiemmin tuntemattomat ihmiset ovat tekemisissä keskenään (Putnam 2000, 22). Oman paikkakunnan kasvattien puolia pidetään, vaikka toista ei tunnettaisikaan kuin ulkonäöltä; riittää, että tietää pulassa olevan henkilön olevan samalta paikkakunnalta. Luottamus yhteisössä perustuu jaetulle tunteelle yhteisestä identiteetistä (Colclough & Sitaraman 2005, 491-492); sille että ollaan juuri tämän tietyn kunnan asukkaita. Luottamus on siten vahvaa myös niitä ihmisiä kohtaan, joiden kanssa ei olla henkilökohtaisesti tekemisissä. Sama ei päde enää suurempaan kaupunkiin, kuten Seinäjokeen. Haastateltavat vertailivat jokaisessa ryhmässä omaa kotikuntaansa erityisesti Seinäjokeen, sillä kaikille haastattelupaikkakunnille tämä on läheisin suurista kaupungeista sekä Etelä-Pohjanmaan maakuntakeskuksena myös luonteva vertauskohde. Haastateltavien mukaan Seinäjoella ei synny enää samanlaista yhteisöllisyyttä kuin haastateltavien kotipaikkakunnilla, sillä Seinäjoella kaikki eivät enää tunne toisiaan. Yhteistä asuinpaikkaan perustuvaa identiteettiä ja siitä kumpuavaa solidaarisuutta ei siten suuremmassa kaupungissa enää synny samalla tavalla kuin pienemmässä kunnassa.

Positiivisena puolena kotikunnissaan haastateltavat näkivät myös sen, että eri-ikäisten tarpeet otetaan monipuolisesti huomioon. Esimerkkeinä tästä haastateltavat mainitsivat mm. koulujen remontoinnin, nuorisotilojen kehittämisen ja vanhustenhuoltoon panostamisen. Haastateltavien mukaan heidän kotipaikoissaan muista välitetään, kaikki tuntevat toisensa, jokaiselle löytyy oma paikkansa ja kaikilla on kavereita. Haastateltava A6:n mukaan:

”Omal tavallaan ku kaikki tuntee toisensa nii ei uppoudu sillee niinku siihen massaan, et vaikka se niinku pienes paikkakunnas on yleensä se ongelma, että voi aatella et joo, et kaupungis on enemmän erilaisia ihmisiä ja tällee, mut tääl on omalla tavallaan niinku... kyllä kaikki persoonat niinku omalla tavallaan tänne sopeutuu hyvin ja niin.”

Haastateltava C6 toteaa omasta kotikunnastaan, miten *”ei oo yhtää semmonen olo et joku jää ylitte”*. Haastateltavien mukaan myös omassa ikäluokassa vallitsee tiivis yhteishenki, kaikki pitävät yhtä eikä ketään jätetä yksin. Yhteisöllisyydellä nähtiin kuitenkin myös negatiivisia puolia. Kun kaikki tuntevat toisensa, myös juorut ja huhupuheet leviävät nopeasti:

C6: ”Se on just niin et puolensa ja puolensa että kun on pieni paikka. Toisaalta se on hyvä et sit on just ikäluokaski tiivis ilmapiiri ja siinä samanikäisiä suurinpiirtein

C4: Turvallista.

C6: Niin ja helposti sillee kavereita saa ja laaja kaveripiiri voi olla mut sit siin on ne

huonotki puolet et sit justiin voi vähä jotku jutut levitä ja vähä sellasta et siinä on puolensa ja puolensa.”

Yhteisöllisyyden negatiivisia puolia kuitenkin mainitaan lopulta vähän verrattuna positiivisiin puoliin; ”*juttujen leviäminen*” ja juoruilu ovat ainoita haastateltavien mainitsemia negatiivisia puolia vahvassa yhteisöllisyydessä. Myös Toivosen (2002, 96) tutkimuksessa ”*kyttääminen*” ja juoruilu mainitaan maalla asumisen huonoina puolina. Haastateltavieni puheenvuoroista tulee selkeästi ilmi, että he kokevat olevansa omassa kotipaikassaan yhteisön jäseniä ja tuntevat vahvaa yhteisyyttä muiden yhteisön jäsenten kanssa. Yhteisön jäsenyys on tunne siitä, että kuuluu johonkin ja on henkilökohtaisissa suhteissa muiden yhteisön jäsenten kanssa. Jäsenyys yhteisöön on merkityksellinen, sillä se tarjoaa yksilölle turvallisuutta ja mahdollisuuden samaistua yhteisöön tai sen jäseniin. (Hyypä 2002, 25-26.)

Yhteisöllisyyden kääntöpuolena pidetään syrjäytymistä (Hyypä 2002, 99). Kukaan haastateltavista ei ilmaissut tuntemuksia siitä, että jäisi ulkopuoliseksi omassa kotipaikassaan tai oppilaitoksessaan, päinvastoin. Haastateltavat toivat paljon esiin sitä, miten omassa kotipaikassa kaikki tuntevat toisensa, kukaan ”*ei jää yli*” ja kaikki puhaltavat yhteen hiileen. Haastateltavien puheessa oma kotipaikka näyttäytyy tiiviinä yhteisönä, jossa luottamus perustuu juuri toisten ihmisten tuntemiselle, joko läheisille henkilökohtaisille suhteille tai sille, että joku tunnetaan vähintään kasvoilta ja tiedetään oman kotikunnan asukkaaksi. Kaikki tietävät toisensa, nuoret usein lapsuudesta saakka. Haastateltavien puheessa kuvaus omasta yhteisöstä tulee lopulta lähelle jopa klassisen sosiologian kuvauksia menneen maailman ideaalisista huolenpitoyhteisöistä, esimerkiksi Ferdinand Tönniesin määritelmää *Gemeinschaft*-suhteista, joita luonnehtivat sitoutuminen ja solidaarisuus (kts. Tönnies 1887/1957). Haastateltavien puheessa oma asuinkunta rakentuu yhteisönä, jossa sosiaalisen pääoman taso on korkea, sosiaaliset verkostot, vastavuoroisuus ja luottamus kukoistavat ja jossa on paljon erityisesti yhdistävää sosiaalista pääomaa.

6.2 Koulusurmien vaikutukset oppilaitoksissa

6.2.1 Välittömät reaktiot

Kauhajoen koulusurmat tapahtuivat tiistaina 23.9.2008 aamupäivällä noin klo 11. Kaikki haastateltavani olivat tuolloin yläkoulussa seitsemännellä tai kahdeksannella luokalla ja sai-

vat tiedon Kauhajoella tapahtuneista koulusurmista koulupäivän aikana. Tieto tapahtuneesta levisi nopeasti niin virallisten uutiskanavien kuin huhupuheidenkin kautta haastateltavien oppilaitoksissa. Suurelle osalle haastateltavista tieto koulusurmista oli tullut Kauhajoella asuvien tuttavien tai sellaisten ystävien kautta, joilla oli yhteyksiä Kauhajoelle. Monet olivat päivän mittaan olleet puhelimitse yhteydessä Kauhajoella asuviin tuttaviansa ja tiedustelleet tapahtuneesta tarkemmin. Tieto ja osittain paikkaansa pitämättömätkin huhut levisivät nopeasti nuorten omien verkostojen kautta, useissa tapauksissa nopeammin kuin perinteisten tiedonvälityskanavien kautta. Esimerkiksi kunnassa B tieto levisi opiskelijoiden keskuudessa ennen kuin opettajat edes tiesivät tapahtuneista koulusurmista. Kunnassa A puolestaan liikkui surmapäivän aikana huhuja, joiden mukaan ampuja oltiin nähty kunnan A alueella.

Hädän hetkellä yhdistävän sosiaalisen pääoman merkitys korostuu ja etäisestikin tuttu henkilö tulee toisen avuksi suuremmalla todennäköisyydellä kuin täysin tuntematon henkilö (Putnam 2002, 10). Haastateltavani toivat useaan otteeseen esille, miten koulusurmien tapahduttua välitön reaktio oli varmistaa, että omilla Kauhajoella asuvilla ystävillä ja kaukaisemmillaan tuttavilla ei ole hätää:

B1: ”Ja mun serkkupuoli, niin sen niinku sisko oli siellä opiskelemas, menin sen kans jutteleen ja se soitti heti sille ja sillä oli kaikki ok, että näin. Ja sitte sillä oli kaikki ok ja sitte oltii sillee et meidän niinku osastolla ei mitää hätää.”

Haastateltavan A1 mukaan välittömästi Kauhajoen koulusurmien tapahduttua kunnan A yläkoulun opettajien keskuudessa vallitsi epätietoisuus siitä, miten tapahtuneeseen tulisi reagoida. Oppilaiden tavoin myös opettajat joutuivat toimimaan Kauhajoen koulusurmien tapahduttua huhupuheiden ja vajavaisen informaation varassa. Tilanne oli lisäksi opettajille uusi ja odottamaton, eikä opettajilla ollut ohjeistusta siihen, miten vastaavanlaisessa tilanteessa tulisi toimia:

”[...]tuolla (kunnan A yläkoulussa) aika huonosti hoidettiin tää asia, et sitä niinku, siis sitä ei tullu, opettajilta ei tullu mitää tietoa, että sitte niinku, että vaikka olis ollu omaisia siellä niin rehtori käski, että ei saa niinku päästää lähtemään koulusta, mutta sitte jokku opettajat kuitenkin anto luvan, että sitte on mahdollista lähteä.”

Kouluilla ei järjestetty kaikille oppilaille yhteisiä tilaisuuksia tapahtumapäivän jälkeistä aamunavausta lukuun ottamatta vaan päävastuu tapahtumien käsittelemisestä jäi hyvin pitkälti haastateltavien yläkouluilla yksittäisten opettajien ja erityisesti luokista vastaavien luokan-

valvojen vastuulle. Opettajien reaktiot koulusurmiin olivat vaihtelevia. Osa opettajista nosti tapahtunutta aktiivisesti keskustelunaiheeksi luokassa ja esimerkiksi piti yhdessä oppilaiden kanssa tunnin, jolloin keskityttiin keskustelemaan Kauhajoen tapahtumista. Osa toi avoimesti suruaan esiin, osa taas ei tuonut aihetta missään vaiheessa yhdessä käsiteltäväksi.

Kysyttäessä, onko Kauhajoen koulusurmista mahdollisesti traumatisoituneiden ollut helppo saada apua, haastateltavien mielipiteet olivat vaihtelevia. Haastateltavien mukaan Kauhajoen koulusurmat käsiteltiin oppilaitoksissa enimmäkseen hyvin ja tapahtuneesta keskusteltiin paljon, eikä asiaa yritetty sivuuttaa tai ”pyyhkiä pois”. Haastattelupaikkakunnilla reaktiot eivät ilmentäneet Kauhajoella koettua passiivista välttelyä ja vaikenemista (kts. Oksanen ym. 2011, 116-117). Haastateltavan A5 mukaan:

”Joo hyvin sillee et on myöhemminki vielä ollu sillee, et se ei ollu mitenkää yritetty pyyhkiä sitä, vaan se ihan niinku haluttiin käydä läpi, ettei jää kellekää mitää trauma-ja”.

Jokaisella koululla oli tarjolla opettajien tarjoaman keskusteluavun lisäksi myös ammattiapua sitä tarvitseville oppilaille. Ammattiapua tuli kuitenkin osata aktiivisesti itse hakea. Tämä nosti osassa haastatteluryhmiä esiin kysymyksen siitä, miten moni erityisesti yläasteikäinen osaa tai haluaa sitä itsenäisesti hakea. Etenkin ryhmässä 5 esille tuotiin myös se, ettei kaikilla välttämättä ollut uskallusta mennä keskustelemaan tapahtuneesta opettajakunnan tai ammatti-
auttajien kanssa:

C3: ”No voi se kynnyks olla aika suuri, että menee keskustelemaan jonku kuraattorin kans koulussa.

C6: Just sanotaan sitä et on mahdollisuus, mut kuinka moni sinne uskaltaa sit oikeesti välttämättä mennä? Ainaki varmaan mahollisuus, mut onko sitä mahdollisuutta sit käyttäny?

C4: Niin, se onki sit aiva eri juttu.”

Haastateltavien mukaan nuoriso- tai kriisityöntekijä oli käynyt puhumassa yhteisesti nuorille jokaisella koululla Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Yhdessä kouluista oli myös käytössä oppilaille tarkoitettu ”rauhottumisloukka”, minne saattoi mennä muutaman päivän Kauhajoen koulusurmien jälkeen halutessaan hiljentymään kesken koulupäivän. Haastateltavat eivät kuitenkaan kokeneet Kauhajoen koulusurmien jälkeisiä toimia yksinomaan onnistuneiksi. Asian pitäminen pitkään esillä herätti kouluissa myös vastareaktioita:

A7: ”Joku sano mun mielestä vähä niinku et mitä näitä tyrkytetään vieläki näitä lap-puja ja kaikkia tällaisia, et sitte aiva ittestäki kiinni et miten raskaasti sen ottaa.”

Ryhmässä 5 tuli esiin kriittisiä mielipiteitä myös siitä, miten Kauhajoen koulusurmien jälkeen pyrittiin vahvistamaan yhteisöllisyyttä omassa oppilaitoksessa keinoin, jotka tuntuivat haastateltavista teennäisiltä ja väkinäisiltä. Haastateltava C5 kertoo, miten hänen entisellä yläkou-lullaan opettajat pyrkivät kohottamaan oppilaiden ja opettajien keskinäistä ryhmähenkeä leikkimällä hippaa yhdessä oppilaiden kanssa:

”Meilläki opettajien yritys oli siinä et yks välitunti otetaan kaikki koulun oppilaat mu-kaan ja mennään leikkimään hippaa yhteen sellaseen ympyrään koulun keskelle. Se on sitä ryhmähengen kohottamista, me ruvettiin tukareiden kans miettimään et mitä-hän ne taas oikein ajattelee, että ei sellaisella väkinäisellä yrittämisellä tuu yhtään mitään aikaiseksi.”

Hipan leikkiminen yhdessä yläkouluikäisten nuorten kanssa ei nähty toimivana tapana kohda-ta sen ikäisiä nuoria. Haastateltava C3 kertoi siitä, miten hänen yläkoulussaan oltiin luokkien kesken mietitty oman luokan vahvuuksia ja heikkouksia. Haastateltava C3 suhtautuu kuiten-kin skeptisesti siihen, ”*viekö se mitää asiaa loppujen lopuksi niin eteenpäin tai...*”. Yhteisöl-lisyyden tulisi syntyä oppilaitoksissa ikään kuin itsestään ja luonnollisesti, ei väkinäisesti yrittämällä.

Kuten osa haastateltavista toi ilmi, he kokivat koulusurmien jälkeisen kriisin paikantuvan ennen kaikkea Kauhajoelle sekä tapahtumakouluun siitä huolimatta, että sekä tekijä että uhrin olivat kotoisin muilta paikkakunnilta kuin Kauhajoelta ja uhreja oli myös kahdelta haastatte-lupaikkakunnalta. Tuloksesta tekee mielenkiintoisen se, että Oksasen ym. (2011) mukaan Kauhajoella koettiin koulusurman aiheuttaman surun siirtyvän pois Kauhajoelta uhrin ja teki-jän kotipaikkakunnille. Aineistoni sekä aiemman tutkimuksen valossa Kauhajoen koulusur-mat eivät näyttäisi paikantuvan Kauhajoelle, mutta eivät myöskään uhrien kotikuntiin. Kau-hajoen koulusurmat eivät siis paikannu samalla tavalla johonkin tiettyyn maantieteelliseen paikkaan kuin Jokelan koulusurmat.

6.2.2 Myöhemmät vaikutukset

Jokaisessa haastatelluista ryhmistä oltiin sitä mieltä, että koulusurmilla oli kansallisen tason vaikutuksia oppilaitoksissa. Kuten haastateltava A6 arvioi:

”Kyllä kaikki noi tuollaiset koulusurmat ja tommoset traagiset tapahtumat varmasti jotenki tuntuu ihan joka koulussa ja jotenki huomioidaan.”

Haastateltavat näkivät pidemmällä aikavälillä muutoksia erityisesti koulujen turvallisuuskulttuurissa. Koulujen turvallisuuskulttuuri on muuttunut koulusurmien jäljiltä ja siihen ajetaan yhä lisää muutoksia kansallisella tasolla (kts. esim. SM 2009; SLL 2012). Haastateltavat uskoivat, että kouluihin kohdistetut uhkaukset otetaan vakavammin huomioon Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Useassa haastatelluista ryhmistä mainittiin oppilaitoksissa tehdyt uudet turvallisuussuunnitelmat sekä opettajille suunnatut turvallisuuskoulutukset Kauhajoen koulusurmien jälkeisinä toimenpiteinä. Haastateltava A3 mainitsi, että hänen entiselle yläkoululle hankittiin melko pian tapahtumien jälkeen valvontakamerat. Ryhmässä 1 pohdittiin yleisemminkin, että turvallisuusseikat otetaan koulusurmien jälkeen voimakkaammin huomioon erityisesti isommilla paikkakunnilla, eikä niinkään Etelä-Pohjanmaan pienillä, maaseutumaisilla paikkakunnilla:

TS: ”Et onko se [koulusurmien] vaikutus ollu sillee erilaista Etelä-Pohjanmaalla kuin muualla Suomessa?”

A3: Enpä usko, ehkä veikkaan et enempi näis... Isommilla paikkakunnilla on enemmän otettu huomioon.

TS: Joo, osaatko sanoa et mistä se vois johtua, tai minkä takia isommilla paikkakunnilla?”

A3: No ehkä täällä [kunnassa A] aatellaan, ettei täällä voi mitään tapahtua ja kuiteski vähä pienempi paikka ja sillee turvallisempi.”

Vaikka koulusurmat tapahtuvat usein rauhallisiksi koetuissa, maaseutumaisissa yhteisöissä (kts. esim. Moore ym 2002, 340; Newman ym. 2004, 111-115), haastateltavista suuri osa näki koulusurmien kaltaisen uhan nimenomaan suurempien kaupunkien ongelmana. Etenkin haastateltava C6 toi esille maaseudun turvallisuutta. Haastateltava C6 oli aiemmin asunut pääkaupunkiseudulla ja koki, että koulun turvallisuuskulttuuri on selkeästi muuttunut pääkaupunkiseudulla, mutta ei kunnassa C:

”Meillä ainaki huomas sen et opettajat alko pitämään tuntien aikana luokan ovia kiinni, niinku lukiossa... Niinku [pääkaupunkiseudulla], mut täällä kyl huomaa et ovet ihan auki ja vaikka ihan sepposen selällään, mut meillä laitettiin kiinni.”

Vaikka koulusurmat muodostavat murto-osan alaikäisten kuolemista, tuovat ne koulumaailmaan jatkuvan pelon tulevista koulusurmista ja herättävät pohdintaa siitä, miten samankaltai-

nen tapahtuma voisi tapahtua myös omassa oppilaitoksessa (Fast 2008, 9). Kauhajoen koulusurmien tapahtuminen maantieteellisesti lähellä haastattelupaikkakuntia toi myös esiin mahdollisuuden, että vastaavanlainen tapahtuma olisi mahdollinen myös omassa oppilaitoksessa:

B1: ”Joo, niin silloin se [Jokelan koulusurmat] ei ehkä niin paljoa [vaikuttanut] ku se oli niin kaukana täältäpäin. Mutta nyt kun se tuli niinku aivan naapurikuntaan, niin se on sitte koko ajan ollu, tai ainaki ittellä, että se on ehkä mahdollinen, vois olla mahdollinen täälläki, semmonen samanlainen tilanne.”

Dramaattisia tapahtumia käsittelevässä tutkimuksessa on usein korostettu, että katastrofit eivät romahduta yhteisöjä vaan hädän hetkellä yhteisöllisyyden merkitys korostuu (Oksanen & Räsänen 2008, 653). Haastateltavieni mukaan välittömästi Kauhajoen koulusurmien jälkeen heidän oppilaitoksissaan pyrittiin tekemään yhteisöllisyyttä vahvistavia toimia, kuten vahvistamaan oppilaiden ja opettajien välistä suhdetta sekä nostettiin koulukiusaamistapauksia aktiivisemmin esiin. Aikaa myöden tapahtuma kuitenkin unohtui ja kouluissa palattiin takaisin normaaliin arkeen. Tältä osin aineistoni tukee usein esitettyä hypoteesia siitä, miten solidaarisuus lisääntyy välittömästi katastrofin jälkeen ja pysyy korkealla tasolla jonkin aikaa, mutta laskee melko pian (Oksanen & Räsänen 2008, 653). Kuten haastateltava C3 toi esiin:

”Se on enemmän pinnalla sen hetken lähellä kun se on tapahtunu, mut se vähän jää vähitellen taka-alalle sitte, ehkä siinä aluks siinä just eniten yritetään et parannetaan kaikkea et sit se vaan pikkuhiljaa jää ja jää ja jää...”

Koulusurmien pidempiaikaisia vaikutuksia arvioidessa ryhmässä 5 nousi esille myös vahvaa epäluuloa sitä kohtaan, onko huoli nuorista lopulta konkretisoitunut sanoista teoiksi suurimman mediakiinnostuksen laannuttua koulusurmien ympäriltä. Ryhmässä ei nähty Kauhajoen koulusurmilla olleen lopulta merkittäviä pitkän tähtäimen vaikutuksia koulumaailmassa:

C4: ”Ehkä vähä semmosta väkinäistä ja teennäistä

C6: En mä tiedä et onko kaikki lähteny niin hyvin toimimaan ku mitä just opettajat halus ja yritti että...

C4: Ja sitte justiin ku puhutaan et nuorten hyvinvointi ja näin, mut en mä tiedä et onks se oikeesti et mihkää suuntaan, onko ne tehny mitää asioiden hyväksi

C7: Tuntuu et vaan puhuu lämpimikseen.

C3: Vieläkää välitetä mistää koulukiusaamisesta yhtää sen enempää ku niinku ennenkää.”

Opettajien alulle laittamat, yhteisöllisyyden vahvistamiseksi tarkoitetut toimet eivät siis näyt-

täneet enää haastatteluhetkellä, noin kolme ja puoli vuotta Kauhajoen koulusurmien jälkeen, olevan merkittävässä roolissa oppilaitoksissa.

6.3 Vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen lähemmin Kauhajoen koulusurmien mahdollisia vaikutuksia nuorten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin sekä nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tarkastelussani ovat nimenomaan yhteisölliset suhteet; nuorten suhteet omiin ikätovereihin sekä tuttuihin aikuisiin. ”*Aikuisilla*” tarkoitan haastateltaville tuttuja aikuisia, esimerkiksi naapuruston aikuisia, omien kavereiden vanhempia sekä haastateltavien oppilaitosten opettajia. Jätän tarkasteluni ulkopuolelle perheen sisäiset suhteet, esimerkiksi nuorten suhteet omiin vanhempiin tai sisaruksiin, sillä tarkastelussani ovat ennen kaikkea kouluyhteisön sekä paikallisyhteisön sosiaaliset suhteet.

6.3.1 Vaikutukset nuorten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin

Haastateltavien näkemykset Kauhajoen koulusurmien vaikutuksista nuorten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin ovat vaihtelevia. Osa haastateltavista ei näe mitään muutosta tapahtuneen, sillä pienellä paikkakunnalla kaikki ikäluokasta myös tuntevat toisensa. Kuten toin aiemmin analyysissä esiin, tämän vuoksi luottamus omiin ikätovereihin on vahvaa. Haastateltavat uskovat, että pienellä paikkakunnalla on tarvittaessa myös helppoa saada apua, sillä muista pidetään huolta ja toisten pahoinvointi huomataan herkästi:

TS: ”Uskotteko te et sit tarvittaessa on ollu helppo saada sit [paikkakunnalla B] apua tarvittaessa? Niinku ammattiapua.

B2: No kyllä mä luulen et täällä on varmaan saanut ku tää on niin pieni paikkakin, jotenki musta tuntuu et täällä pidetään huolta.

B3: Niin, tää on justiin niin pieni koulu et kyllä vähintään joku huomaa jos jollakin on tosi paha olo.”

Kukaan haastateltavista ei tuonut esiin, että kouluun meno olisi pelottanut missään vaiheessa Kauhajoen koulusurmien jälkeen eikä varsinaisia turvattomuuden tunteita tuotu juuri esiin. Haastateltavat enemmänkin korostivat sitä, etteivät pelon tunteet olleet kasvaneet Kauhajoen tapahtumien jälkeen. Tältä osin aineistoni poikkeaa SLL:n tutkimuksen (2012) tuloksista, joiden mukaan lähivuosien ampumistapaukset ovat vaikuttaneet turvallisuudentunteeseen

kouluissa. Haastateltavien puheessa pelon tunteet mainittiin vain ohimennen, ja silloinkin niiden katsottiin koskevan muita, herkempiä oppilaita:

A6: ”Ja monia saatto niinku ehkä pelottaa et jos niinku omalle koululle tulis ja ehkä joku otti sen sitte vähä raskaammin niin, niinku, että... jos on vähä herkempi persoonana ja näin.”

Haastatteluaineistoni valossa Kauhajoen koulusurmilla ei näyttäisi olevan negatiivista vaikutusta nuorten sitovaan sosiaaliseen pääomaan tai läheisiä ihmisiä kohtaan tunnettuun vahvaan luottamukseen:

TS: ”Uskotteko et nää Kauhajoen koulusurmat on vaikuttaneet oppilaiden tai opiskelijoiden suhtautumista toisiinsa?

B2: En mä kyllä usko.

B1: Ehkä semmisiin joita ei niin tunne, niihin voi olla.

B2: Niin.

B1: Mut niinku näin kavereista, kyllä sen nyt sais tietää jos olis ongelmia ja näin”

Vaikutukset näkyvät sen sijaan nuorten muodostaman yhteisön *yhdistävässä sosiaalisessa pääomassa*; koetussa luottamuksessa yhteisöelämän ulkopuolisiin. Useat haastateltavista mainitsivat, miten Kauhajoen koulusurmien jälkeen alettiin uudella tavalla arvioida omassa oppilaitoksessa olevia henkilöitä, jotka vaikuttavat syystä tai toisesta epäilyttäviltä:

A6: ”Joo, se muuten monta kertaa on niinku tullu mieleen, et ku on nähny jotakin niinku vähä, niinku, voiko sanoa et hämäämpiä, mut joku sellainen oikein hiljainen ja sisäänpäin kääntyvä, semmonen niinku et ihmiset vähä kattoo, et onko tolla ketään kaveria ja se näyttää niin surulliselta ja näin, niin monesti on aateltu, et toivottavasti tostakin ei sit tuu mitää koulusurmaajaa, ku ei ikinä tiedä et niiden ajatuksia... Niin ehkä on tullu vähä semmonen.

TS: Onks se sit vaikuttanu teillä semmisiin niinku turvallisuuden kokemukseen koulussa?

A5: Hmm, kyllä sitä välillä miettii aina, et mitä jos tuliski joku tuolta luokasta, tai ovesta ja ampuis... Mut tota... En mä nyt sillee, et ei se mua mitenkää, et en mä nyt pelkää olla koulussa tai mitää, mut onhan se tietysti vähä sellanen et...

TS: Et käy mielessä semmonen?

A5: Niin.”

Holmilan (2001, 100) mukaan pienillä paikkakunnilla uusiin tulokkaisiin ei usein luoteta ja asenteisiin kätkeytyy annos epäluuloa. Tämä käy ilmi haastateltavan C1 pohdinnasta:

”No siis, oli se ny sillai niinku vähä aina, vähä katto aina pidempään vielä ku tuli joku uus oppilas et minkähänlainen toi nyt on... Ja sitte jos oli vähä semmonen erikoisempi

niin sitte siitä helposti ajatteli et onko sillä kuinka kunnossa kaikki.”

Voimakkaalla yhteisöllisyydellä saattaa olla kielteisiä piirteitä, kuten esimerkiksi normipaineet sekä ryhmän ulkopuolelle jääminen (Nurmi ym. 2012, 15-16). Ellosen (2008, 101) mukaan myös sosiaalisella pääomalla voi olla negatiivisia vaikutuksia nuorten elämässä ulossulkemisen kautta. Käsiteltäessä Kauhajoen koulusurmien mahdollisia jälkivaikutuksia haastateltavien puhe oman näyttäytyy ristiriidassa aiemman, omasta kotipaikasta ja sen vahvasta yhteisöllisyydestä käydyn keskustelun kanssa. Omasta kotipaikasta keskusteltaessa haastateltavat toivat esiin sen, miten omassa kotipaikassa *”kukaan ei jää yli”* ja *”kaikille löytyy oma paikkansa”*. Kauhajoen koulusurmia käsiteltäessä haastateltavat toivat esiin, että heidän oppilaitoksissaan on myös yhteisöelämän ulkopuolisia oppilaita; hiljaisia, sisäänpäin kääntyneitä, kiusattuja tai hiljattain toiselta paikkakunnalta muuttaneita.

6.3.2 Vaikutukset nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin

Koulusurmien tekijät ovat usein iällisesti nuoria, minkä johdosta koulusurmat saattavat lietsoa yleistä nuorisoa koskevaa moraalipaniikkia (Oksanen & Räsänen 2008, 653-654). Suurin osa haastateltavista kuitenkin näki, että Kauhajoen koulusurmilla ei olisi erityisesti vaikutusta muiden, esimerkiksi naapuruston, aikuisten suhtautumisessa nuoriin. Aikuisten nuoriin kohdistuva huoli ja paheksunta nähtiin enemmänkin eräänlaisena nuorten ja aikuisten välisten suhteiden normaalitilana. Kuten haastateltava A6 pohtii:

”En mä tiää et onks se just se, mikä vaikuttaa, et jotenki tuntuu et aina on jotain ennakkoluuloja nuorisoa kohtaan, mut en mä usko et onks se just Kauhajoen koulusurmista, et onks se et ihan yleisesti vaan.”

Sen sijaan koulumaailmassa koulusurmat vaikuttavat paitsi nuorten keskinäisiin suhteisiin niin myös opettajien suhtautumisessa oppilaisiin. Haastateltava B3 arveli oppilaita kohtaan tunnetun epäluuloisuuden lisääntyneen myös opettajien keskuudessa:

”No kyl ne [opettajat] varmana päänsä sisällä rupee miettimään et, että voiskohan joku näistä oppilaista olla semmonen .”

Koulusurmat näyttäytyvät myös opettajille olemassa olevana uhkana. Haastateltava C4 kertoi, miten opettaja oli ottanut esille pelastautumisen mahdollisessa ampumistilanteessa:

”Justiin mietitään, et mitä jos tällöinen niinku omassa koulussa tapahtuis, meillä rupes ainaki opettaja joku tunti pohtimaan et mitäs jos, mitä kautta me päästäis pois tästä luokasta, jotenki ikkunoiden kautta mennä ja tommosta, et kyllä se on niinku herättäny mielessä et mitä jos.”

Toisaalta haastateltavat uskoivat myös, että Kauhajoen koulusurmien jälkeen opettajien välittäminen ja huoli oppilaista lisääntyivät. Haastateltavan C2 mukaan Kauhajoen koulusurmien jälkeen opettajat huolehtivat entistä enemmän oppilaidensa voinnista, pysähtyivät keskustelemaan ja kyselemään kuulumisia. Kauhajoen koulusurmien jälkeen myös koulukiusaamiseen tartuttiin entistä herkemmin:

A6: ”Joo mä muistan yläasteella, meidän luokas oli jotakin tapauksia niin tuli monta kertaa ehkä niinku herkemmin koottiin kaikki luokkalaiset yhteen ja sit juteltiin, et ei saa kiusata ja näin niinku... Olikohan se just aikalailla tän jälkeen et kaikki otettiin, niin paljo herkemmin tartuttiin kiinni.”

Kuten toin aiemmin analyysissä esiin, haastateltavieni mukaan välittömästi Kauhajoen koulusurmien jälkeen oppilaitoksissaan pyrittiin tekemään yhteisöllisyyttä vahvistavia toimia, mutta aikaa myöden tapahtuma kuitenkin unohtui ja kouluissa palattiin takaisin normaaliin arkeen. Erityisesti ryhmissä 2 ja 5 esiintyikin skeptisyyttä sen suhteen, miten pysyviä muutoksia opettajien suhtautumisessa oppilaisiin on tapahtunut Kauhajoen koulusurmien jälkeen:

C5: ”No ei mun mielestä ainakaa pitkällä tähtäimellä kovin merkittävästi, mut just niitä, sen tapahtuman jälkeen ja lähiaikoina ne yritti just semmosta ryhmähenkeä luoda, yritti keskittyä niinku erityisesti jokaiseen oppilaaseen niinku luoda sitä opettajan ja opiskelijan välistä kaksin olevaa suhdetta siihen...”

C7: Meillä opettajat jotenki hätkähti et täälläki vois kuka vaan oikeesti olla sellainen, että vaikka joku sellainen kiusattu oppilas, tiedä mitä seki hautoo.

C4: Nyt ku aattelee niin ei oo oikein huomannu mitää eroa, et samanlainen meininki. Noista tapahtumista on kuitenkin sen verran paljo aikaa jo.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa analysoitiin, millaisia kokemuksia eteläpohjalaisilla nuorilla on vuonna 2008 tapahtuneiden Kauhajoen koulusurmien mahdollisista vaikutuksista yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen pääomaan omassa oppilaitoksessa ja kotikunnassa.

Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaisena yhteisönä nuoret näkevät oman asuinkuntansa?
- 2) Miten Kauhajoen koulusurmia on käsitelty koulun toimesta?
- 3) Millaisia jälkivaikutuksia Kauhajoen koulusurmilla on ollut nuorten keskinäisiin sekä nuorten ja aikuisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin?

Seuraavassa tarkastelen aineistosta saamiani vastauksia tutkimuskysymyksiini. Lisäksi pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Haastateltavani näkevät oman kotipaikkansa enimmäkseen hyvänä ja turvallisenä asuinyhteisönä. Vaikka tuttuus aiheuttaa myös negatiivisia lieveilmiöitä kuten juoruilua, tarjoaa tiivis yhteisö enemmän positiivisia asioita: muista välittämistä, turvallisuuden tunteen sekä tunteen yhteenkuuluvuudesta, siitä ”*ettei kukaan jää yli*”. Nuorten kotipaikoissa vaikuttaisi olevan paljon Putnamin (2000) nimeämiä sosiaalisen pääoman elementtejä – aktiiviset sosiaaliset verkostot sekä ihmisten välistä vastavuoroisuutta ja luottamusta. Haastateltavien puheessa oma kotipaikka sekä kouluyhteisö rakentuvat korkean sosiaalisen pääoman yhteisöinä, joissa niin tuttuja ihmisiä kohtaan tunnetun vahvan luottamuksen kuin tuntemattomia ihmisiä kohtaan tunnetun ohuen luottamuksen tasot ovat korkeita. Voimakkaalla yhteisöllisyydellä saattaa olla kuitenkin myös kielteisiä piirteitä (Nurmi ym. 2012, 15-16) ja sosiaalisella pääomalla voi olla negatiivisia vaikutuksia nuorten elämässä sosiaalisista piireistä tai kaveripiireistä ulossulkemisen kautta (Ellonen 2008, 101). Koulusurmien jälkivaikutuksia käsiteltäessä haastateltavat toivat ilmi, että omassa oppilaitoksessa on myös syrjäytyneitä ja kiusattuja oppilaita ja puhe vahvasta yhteisöllisyydestä näyttäytyi tältä osin ristiriitaisena haastateltavien kanssa aiemmin käydyn keskustelun kanssa. Haastateltavien yhteisöissä on siis olemassa myös selkeitä konflikteja sekä yhteisöelämästä syrjäytyneitä.

Koulusurmat ovat heijastuneet erityisesti lasten ja nuorten parissa työtään tekeviin kasvatta-

jiin (Oksanen ym. 2011). Kauhajoen koulusurmien käsittelyssä oli koulu- ja luokkakohtaisia eroja haastateltavien oppilaitoksissa. Opettajien reaktiot poikkesivat merkittävästi keskenään, sillä mitään yhtenäistä ohjeistusta koulusurmien kaltaisen kriisin kohtaamiselle ei ole olemassa. Kauhajoen koulusurmien käsittely oppilaitoksissa koettiin kuitenkin enimmäkseen onnistuneeksi, vaikka avun itsenäinen hakeminen nostikin esiin kysymyksen siitä, miten moni oppilas osaa apua itsenäisesti hakea.

Yhteisöllisyyden tunteet nousevat parhaiten pintaan silloin, kun joku asettuu uhkaamaan niitä (Holmila 2001, 95). Koulusurmat ovat hyökkäys koko kouluinstituutiota kohtaan (Newman ym. 2004) ja niiden vaikutukset kouluyhteisöissä näkyivät erityisesti välittömästi Kauhajoen koulusurmien jälkeen, jolloin yhteisöllisyyttä pyrittiin vahvistamaan haastateltavien oppilaitoksissa erilaisilla toimenpiteillä. Haastateltavien puheenvuoroista kävi ilmi, että välittömästi koulusurmien tapahtumisen jälkeen kouluissa kiinnitettiin aiempaa voimakkaammin huomiota ennen kaikkea koulukiusaamisen kitkemiseen sekä luokkien ja oppilaitoksen ryhmähengen kohottamiseen. Nämä opettajista lähtöisin olevat toimenpiteet yhteisöllisyyden vahvistamiseksi onnistuivat haastateltavien mukaan vaihtelevasti. Koulusurmien kaltaiset kriisit asettavat haasteita etenkin opettajille sen suhteen, miten luoda kouluihin tunne yhteisöllisyydestä ja turvallisuudesta. Kuten Kiilakoski (2009, 20) toteaa, opettajien rooli on keskeinen siinä, että koulun vertaisryhmän toiminta kehittyy sellaiseksi, että se tukee turvallisuuden tunteen edistämistä sekä sosiaalisen pääoman kehittymistä.

Vaikka koulusurmista ei näillä näkymin tullutkaan Suomessa pelätyn kaltaista epidemiaa, ovat ne muuttaneet merkittävästi koulujen turvallisuuskulttuuria (esim. SM 2009). SLL:n tutkimuksen (2012) mukaan niin opiskelijat kuin opettajatkin kaihtavat kouluihin asennettavia metallinpaljastimia ja valvontakameraviidakkoja, mutta samalla koulumaailmassa on yhteisesti selvää, että jotain oppilaitosten turvallisuudelle on tehtävä. Haastateltavani toivat esiin koulujen muuttuneen turvallisuuskulttuurin, joka näkyy valvontakameroina, turvallisuussuunnitelmina sekä opettajille suunnattuina koulutuksina. Turvallisuuskulttuurin muutoksia ei kuitenkaan nähty siinä mielessä merkittävänä, että oppilaitoksiin olisi rantautunut uudenlainen turvattomuuden ilmapiiri. Haastateltavani eivät tuoneet esiin koulussa koettuja pelon tai turvattomuuden tunteita muuten kuin korkeintaan arvailuina siitä, että herkemmat oppilaat ovat saattaneet tuntea niitä Kauhajoen koulusurmien jälkeen.

Koulusurmien kaltaisella tapahtumalla saattaa olla erilaisia, keskenään ristiriitaisiakin vaiku-

tuksia yhteisön sosiaaliseen pääomaan. Kauhajoen koulusurmilla on ollut tutkimusaineistoni valossa sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia sosiaaliseen pääomaan haastateltavien oppilaitoksissa. Toisaalta haastateltavat raportoivat, että osassa kouluja esimerkiksi kouluksiusaamiseen havahduttiin uudella tavalla ja kiinnitettiin erityistä huomiota Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Positiivisena sosiaalisen pääoman kehityksenä voi nähdä myös oppilaitoksissa ilmenneen pyrkimyksen lujittaa luokkien ja koko oppilaitoksen ryhmähenkeä, vaikka haastateltavani suhtautuivat epäillen siihen, miten todellisia ja pitkäaikaisia nämä yhteisöllisyyden vahvistamiseen tähtäävät toimenpiteet ovat olleet. Aineistoni valossa kuitenkin näyttäisi siltä, että yhdistävä sosiaalinen pääoma saattaa kärsiä koulusurmien jälkeen. Epäilyttäviksi, potentiaalisiksi uhkiksi saatetaan nähdä ne henkilöt, jotka ovat yhteisön ulkopuolisia, joko hiljattain paikkakunnalle muuttaneita tai muusta syystä yhteisön sosiaalisen elämän ulkopuolella.

Putnamin (2000) sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman määritelmää mukailleen, koulusurmien jälkeinen kasvanut epäluulo epäilyttävinä koettuja yksilöitä kohtaan saattaa pahimmillaan johtaa tilanteeseen, jossa entuudestaan tuttujen ihmisten väliset vahvat siteet vahvistuvat ja yhteisössä vallitsevan luottamuksen kannalta tärkeä yhdistävä sosiaalinen pääoma haurastuu. Tällöin toisia kohtaan tunnettu luottamus typistyy tuttujen ihmisten väliseen vahaan luottamukseen ja entuudestaan tuntemattomia ihmisiä kohtaan tunnettu ohut luottamus vähenee. Kun luottamus toisiin ihmisiin sekä yhteenkuuluvuuden tunne vähentyvät, heikentyvät myös yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma (Putnam 2000). Putnamin (2000) mukaan erityisesti yhdistävän sosiaalisen pääoman sekä heikon luottamuksen väheneminen saattaa olla vahingollista yhteisön sosiaaliselle pääomalle ja sosiaalisen pääoman haurastumisella saattaa olla yhteisössä dramaattisiakin pitkän tähtäimen vaikutuksia.

Tätä työtä tehdessä eteeni tuli monta kiinnostavaa tutkimuksellista sivupolkua. Koulusurmien kaltaisten yllättävien paikallisten tragedioiden vaikutukset niin paikallisyhteisöjen kuin oppilaitosten tasolla ovat äärimmäisen mielenkiintoisia tutkimuskohteita, joita on mahdollista tarkastella useastakin eri näkökulmasta. Suomalaisiin koulusurmiin on kohdistunut ja kohdistuu edelleen, lähes viisi vuotta Kauhajoen koulusurmien jälkeen, ajoittain runsastakin mediahuomiota. Aihe on yhä tulenarka ja jopa moraalipaniikille altis. Tätä tutkimusta tehdessä itselläni heräsi kiinnostus erityisesti koulusurmien vaikutuksista koulujen turvallisuuskulttuuriin kansallisella tasolla. Millaisia muutoksia koulusurmat ovat aiheuttaneet oppilaitosten turvallisuuskulttuuriin ja millaisena tämä muutos oppilaitoksissa koetaan niin oppilaiden kuin

opettajienkin taholta?

Eräänä kiinnostavimmista aineistosta nousseista seikoista koin nuorten paikoitellen ristiriitaisena näyttäytyvän puheen omasta kotipaikasta ja sen vahvasta yhteisöllisyydestä. Haastateltavat nuoret olivat itse vahvasti kiinnittyneitä paikallisyhteisöihinsä, mutta he tunnustivat ja tunnustavat sellaisen mahdollisuuden, että kaikki koulun oppilaat tai kotipaikkakunnan asukkaat eivät ole. Yksilölle yhteisöön kuuluminen tarjoaa monia positiivisia asioita, kuten turvallisuuden tunteen sekä mahdollisuuden samaistua yhteisöön ja sen jäseniin (Hyypä 2002, 99), mitä myös omat haastateltavani toivat puheenvuoroissaan esiin. Mielenkiintoista olisi kuitenkin kuulla myös niiden nuorten näkemyksiä, joiden sidos omaan kotipaikkaan ja kouluyhteisöön ei ole näin vahva. Poikkeavatko heidän näkemyksensä oman kotipaikan ja kouluyhteisön positiivisista ja negatiivisista puolista sekä koulusurmien yhteisöllisistä vaikutuksista? Erityisen mielenkiintoisen jatkotutkimushaasteen tarjoaisivat syystä tai toisesta yhteisöelämän ulkopuolella olevat nuoret. Millaisena vahva yhteisö näyttäytyy sellaisten nuorten silmin, joilla ei ole samanlaista kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja yhteisyydestä?

LÄHTEET

Ala-Aho, S., Turunen, T. & Penttala, M. (2011) Kauhajoki-hankkeen loppuraportti. Psykososiaalisen tuen organisointi ja toteutus Kauhajoen koulusurmien jälkeen. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, Seinäjoki.

Alasuutari, P. (1999) Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.

Bourdieu, P. (1985) The social space and the genesis of groups. *Theory and society* 14 (6), 723-744.

Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. Teoksessa Richardson, J. G. (toim.) Handbook of theory and research for the sociology of education. Greenwood press, New York, 241-258.

Bourdieu, P. (1987) Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Tampere.

Colclough, G. & Sitaraman, B. (2005) Community and social capital: what is the difference? *Sociological quarterly* 75 (4), 474-496.

Coleman, J. (1988) Social Capital in the creation of human capital. *American journal of sociology* 1988:94, 96-120.

Coleman, J. (1990) Foundations of social theory. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

Delanty, G. (2003) Community. Routledge, London.

Dijk, J. van, Manchin, R., Kesteren, J. van, Nevala, S. & Hideg, G. (2005) The burden of crime in the EU. Research report: A comparative analysis of the European Crime and Safety survey (EU ICS) 2005. Gallup Europe, Brussels.

Durkheim, E. (1883/1990) Sosiaalisesta työnjaosta. Gaudeamus, Helsinki.

Durkheim, E. (1897/1985) *Itsemurha – sosiologinen tutkimus*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Ellonen, N. (2008) *Kasvuyhteisö nuoren turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. Tampereen yliopisto, Tampere.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

Fast, J. (2008) *Ceremonial violence: a psychological explanation of school shootings*. The Overlook press, New York.

Granovetter, M. (1973) The strength of weak ties. *American journal of sociology* 76 (6), 1360-1380.

Grönfors, M. (1982) *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. WSOY, Helsinki.

Hakala, S. (2009) *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa: analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Helsingin yliopiston viestinnän tutkimuslaitoksen raportteja 2/2009, Helsinki.

Haravuori, H., Suomalainen, L., Turunen, T., Helin, J., Berg, N., Murtonen, K., Kajak, K., Kiviruusu, O. & Marttunen, M. (2009) *Kauhajoen ampumissurmille altistuneiden opiskelijoiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden prospektiivisen seurantatutkimuksen väliraportti*. Raportti 44/2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Hautamäki, A. (2005) *Johdanto*. Teoksessa Hautamäki, A., Lehtonen, T., Sihvola, J., Tuomi, I., Vaaranen, H. & Veijola, S. *Yhteisöllisyyden paluu*. Gaudeamus, Helsinki.

Hawdon, J., Räsänen, P., Oksanen, A. & Ryan, J. (2012) Social solidarity and wellbeing after critical incidents: Three cases of mass shootings. *Journal of critical incident analysis* 3:1, 2-25.

Heikkilä, R. (2008) *Puhuva ryhmä - Esimerkkitapaus ryhmähaastattelun käytöstä sosiaaliteollisessa tutkimusasetelmassa*. *Sosiologia* 4/2008, 292-305.

- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004) Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Hoikkala, T. & Suurpää, L. (toim.) (2007) Jokela-ilmio. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.
- Holmila, M. (2001) Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hyyppä, M. T. (2002) Elinvoimaa yhteisöstä – Sosiaalinen pääoma ja terveys. PS-Kustannus, Jyväskylä.
- Iisakka, L. & Alanen, A. (2006) Sosiaalinen pääoma Suomessa: kotimaista ja kansainvälistä taustaa. Teoksessa Iisakka, L. (toim.) Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus. Tilastokeskus, Helsinki, 5-14.
- Ilmonen, K. (2000) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi, Jyväskylä, 9-38.
- Ilmonen, K. (2005) Luottamuksen operationalisoinnista. Teoksessa Jokivuori, P. (toim.) Sosiaalisen pääoman kentät. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 45-68.
- Jauhiainen, R. & Eskola, M. (1994) Ryhmäilmiö. WSOY, Helsinki.
- Kajanoja, J. (1998) Sosiaalisen pääoman lyhyt historia. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.) Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki, 37-44.
- Kajanoja, J. (1999) Sosiaalisen pääoman merkitys. Snellman-instituutin B-sarja 42/1999. Snellman-instituutti, Kuopio.

- Kiilakoski, T. (2009) Kouluväkivalta ja koettu turvallisuus. Teoksessa Hoikkala, T. & Suurpää, L. (toim.) Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 19-21.
- Koskela, H. (2009) Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Kovalainen, A. & Österberg, J. (2000) Sosiaalinen pääoma, luottamus ja julkisen sektorin restrukturaatio. Teoksessa Ilmonen, K. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi, Jyväskylä, 69-92.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. (1999) Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11 (1), 3-12.
- Kvale, S. (1996) *InterViews – An introduction to qualitative research interviewing*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Langman, P. (2009) *Kouluampujat – Miksi nuori tappaa?* BTJ Finland, Helsinki.
- Larkin, R.W. (2009) The Columbine Legacy: Rampage Shootings as Political Acts. *American Behavioral Scientist* 52:9, 1309-1326.
- Lehtonen, H. (1990) *Yhteisö. Vastapaino*, Tampere.
- Lindström, K., Nurmi, J., Oksanen, A. & Räsänen, P. (2010) Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arviot koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. *Sosiologia* 47:4, 270-285.
- Lähteenmaa, J. (2006) Kotipaikka maaseudulla. Nuorten näkökulmia idästä, lännestä ja etelästä. Teoksessa Wilska, T.-A. & Lähteenmaa, J. (toim.) *Kultainen nuoruus. Kurkistuksia nuorten hyvinvointiin ja sen tutkimiseen*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 56-72.
- Moore, M.H., Petrie, C.V., Braga, A. A. & McLaughlin, B.L. (2003) *Deadly lessons: Understanding lethal school violence: Case studies of School Violence Committee*. National Academies Press, Washington D.C.

- Muschert, G. W. (2007) Research in school shootings. *Sociology Compass* 1(1), 60-80.
- Newman, K.S., Fox, C., Harding, D.J., Mehta, J. & Ruth, W. (2004) Rampage – The social roots of school shootings. Basic books, New York.
- Nieminen, L. (2010) Lasten ja nuorten tutkimuksen oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 25-42.
- Nurmi, J., Räsänen, P. & Oksanen, A. (2012) The norm of solidarity: Experiencing negative aspects of community life after a school shooting tragedy. *Journal of social work* 12 (3), 300–319.
- Oikeusministeriö. (2009) Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Oikeusministeriö. (2010) Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Oksanen, A. & Räsänen, P. (2008) Yhteisöllisyys ja väkivalta: koulusurmien kokeminen paikallistasolla. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(6), 652–658.
- Oksanen, A., Räsänen, P., Nurmi, J. & Lindström, K. (2010) ”This can’t happen here!” Community reactions to school shootings in Finland. *Research on Finnish Society* 3/2010, 19-27.
- Oksanen, A., Nurmi, J. & Räsänen, P. (2011) Pahuus ja väkivallan käsittelemisen ongelma Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen. *Janus* 19 (2), 104-121.
- Pietilä, I. (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisia vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Ruusu vuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere, 212-241.
- Paunikallio, M. (1997) Kuka jää maaseudulle? Maaseudun nuorten näkemyksiä maaseudusta

asuin-, työ- ja elinympäristönä. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Sarja B17, Seinäjoki.

Punamäki, R.-L., Tirri, K., Nokelainen, P. & Marttunen, M. (2011) Koulusurmat. Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen Tiedeakatemian kannanottoja 2/2011.

Putnam, R.D., Leonardi, R. & Nanetti, R.Y. (1993) Making democracy work. Princeton University Press, Princeton.

Putnam, R.D. (2000) Bowling alone. The collapse and revival of American community. Simon & Schuster, New York.

Putnam, R.D. (toim.) (2002) Democracies in flux. The evolution of social capital in contemporary society. Oxford University Press, Oxford.

Raittila, P., Haara, P., Kangasluoma, L., Koljonen, K., Kumpu, V. & Väliverronen, J. (2009) Kauhajoen koulusurmat mediassa. Tampereen yliopisto, Tampere.

Repo, K. (2010) Yhteisöllisyys voimavarana yliopisto-opetuksen ja -opiskelun kehittämisessä. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 228. Helsingin yliopisto, Käyttätymistieteiden laitos, Helsinki.

Ruuskanen, P. (2001) Sosiaalinen pääoma – käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. VATT-tutkimuksia 81. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.

Ruuskanen, P. (2002) Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Ruuskanen, P. (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysalolle. PS-kustannus, Jyväskylä, 5-27.

Ryan, J. & Hawdon, J. (2008) From individual to community: The “framing” of 4-16 and the display of social solidarity. *Traumatology* 14 (1), 43-51.

Sacco, V. F. & Nakhaie, M. R. (2007). Fear of school violence and the ameliorative effects of student social capital. *Journal of school violence* 6 (1), 3–25.

Siisiäinen, M. (2003) Yksi käsite, kaksi lähestymistapaa: Putnamin ja Bourdieun sosiaalinen pääoma. *Sociologia* 40 (3), 204-218.

Sinkkonen-Tolppi, M. (2005) Maailma kutsuu, katkeavatko juuret? Nuorten kotiseudulle kiinnittyminen ja sen yhteys nuorten sosiaaliseen pääomaan. Kuopion yliopisto, Kuopio.

Sireni, M. (2000) Kunnan työtä ja oikeaa elämää kotiseudulla – Työn ja kotipaikkakunnan merkitys syrjäseudun nuorelle aikuiselle. *Alue ja ympäristö* 29 (1), 39-54.

Sisäasiainministeriö. (2009) Oppilaitosten turvallisuus. Työryhmän raportti. Sisäasianministeriön julkaisuja 40/2009, Helsinki.

Toivonen, T. (2002) Nuoret ja maaseutu. Näkemyksiä maaseudusta, yrittäjyydestä, osallistumisesta, vaikuttamisesta ja tulevaisuudesta. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Tönnies, F. (1887/1957) *Community & society*. The Michigan State University Press, East Lansing.

Töttö, P. (1996) Ferdinand Tönnies – Gemeinschaft ja Gesellschaft. Teoksessa Gronow, J., Noro, A. & Töttö, P. (toim.) *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki, 154-172.

Valtonen, A. (2005) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiitula, L. (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere, 223-241.

Vehkalahti, K., Rutanen, N., Lagström, H. & Pösö, T. (2010) Kohti eettisesti kestävästä lasten ja nuorten tutkimuksesta. Teoksessa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 10-23.

Vuori, M., Oksanen, A., Nurmi, J. & Räsänen, P. (2011) Pelon ja turvattomuuden umpikujat

Jokelan ja Kauhajoen tragedioiden jälkeen. Teoksessa Oksanen, A. & Salonen, M. (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press, Tampere, 175-193.

Woolcock, M. (1998) Social capital and economic development: Towards a theoretical synthesis and policy framework. *Theory & society* 27 (7), 151-208.

Woolcock, M. (2000) Sosiaalinen pääoma: menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.) Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Helsinki, 25-56.

Internet-lähteet

Alanen, A. & Niemeläinen, S. (2001) Sosiaalisen pääoman subjektiivisten mittareiden etsintää. Luottamus, ystävyysuhteet ja toiminta aluetasolla Suomessa.
<http://www.stat.fi/org/tut/dthemes/papers/sospaa.pdf> (viitattu 29.4.2013)

Arkielämä ja epävarmuus - Sosiaaliset suhteet Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen
http://www.soc.utu.fi/laitokset/sosiologia/tutkimus/projektit/everyday_life_and_insecurity/index.html (viitattu 6.12.2011)

Helsingin Sanomat. (2011) Koulu-uhkausten määrä laskussa
<http://www.hs.fi/kotimaa/Koulu-uhkausten+m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4+laskussa/a1305547480463> (viitattu 15.4.2012)

Helsingin Sanomat. (2012) Lukiolaiset peräävät lisää turvallisuutta
<http://www.hs.fi/kotimaa/Lukiolaiset+per%C3%A4%C3%A4v%C3%A4t+lis%C3%A4%C3%A4+turvallisuutta/a1305558869344> (viitattu 30.3.2012)

Ihan tavallisia asioita. <http://www.tavallisia.fi> (viitattu 7.4.2012)

Suomen Lukiolaisten Liitto. (2012) Onnelliset opintiellä – lukiolaisten hyvinvointitutkimus 2012. http://www.lukio.fi/site/assets/files/6119/sll-onnelliset_opintiella.pdf (viitattu 15.4.2012)

LIITE 1

Haastattelurunko

Taustatiedot

Ikä

Sukupuoli

Kotikunta

Miten kauan olet asunut nykyisessä kotikunnassasi?

Mahdolliset edelliset asuinpaikat

Kotikunta

Mitä pidätte oman asuinkuntanne positiivisina ja negatiivisina puolina?

Millä adjektiiveilla kuvaisitte omaa asuinkuntaanne?

Voisitko kuvitella tulevaisuudessa asuvanne nykyisessä asuinkunnassanne lukion jälkeen?

Miksi/miksi ette?

Koulusurmat

Mitä muistatte päivästä? Missä olitte, mistä lähteestä ja miten nopeasti saitte tiedon tapahtumista?

Käsiteltiinkö Kauhajoen koulusurmia omassa oppilaitoksessanne? Miten pian koulusurmien tapahtumisen jälkeen? Millaisissa tilaisuuksissa? Tilaisuuksien kulku ja sisältö?

Keiden ohjaamana tilaisuudet käytiin läpi? (Esim. opettaja, kriisityöntekijä jne.)

Millaisiksi koitte tilaisuudet?

Oletteko olleet osallisina muiden tahojen kuin koulun järjestämässä tilaisuuksissa, joissa käsiteltiin Kauhajoen koulusurmia? Esim. seurakunnan tai nuorisotoimen tilaisuuksissa?

Uskotteko, että Kauhajoen tapahtumista traumatisoituneen nuoren on ollut helppo saada tarvittaessa ammattiapua omassa asuinkunnassanne?

Jälkivaikutukset

Koetteko Kauhajoen koulusurmien vaikuttaneen koulumaailmaan yleisesti Suomen tasolla?

Jos, niin miten?

Koetteko Kauhajoen koulusurmien vaikuttaneen eteläpohjalaiseen koulumaailmaan? Jos, niin miten?

Koetteko Kauhajoen koulusurmien vaikuttaneen opettajien suhtautumiseen oppilaisiin? Jos, niin miten?

Koetteko Kauhajoen koulusurmien vaikuttaneen oppilaiden suhtautumiseen toisiinsa?

Jos, niin miten?

Koetteko Kauhajoen koulusurmien vaikuttaneen muiden aikuisten (esim. naapuruston) suhtautumiseen nuorisoon? Jos, niin miten?